

MEKSIKOS KONSTITUCIJOS YPATUMAI

Elena Vaitiekienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto

Konstitucinės teisės katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 271 4546

Elektroninis paštas ktk@mruni.eu

Pateikta 2008 m. gruodžio 14 d., parengta spausdinti 2008 m. sausio 30 d.

Anotacija. Iš visų Lotynų Amerikos šalių konstitucijų ryškiausiai išsiskiria Argentinos ir Jungtinių Meksikos Valstijų (toliau – Meksikos) konstitucijos. Liberalioji Argentinos konstitucija, priimta 1853 m. gegužės 1 d.¹, yra viena seniausių ir stabiliausių, tuo tarpu radikioji Meksikos konstitucija, priimta 1917 m. vasario 5 d.², yra viena nestabiliausių (joje yra apie 500 pakeitimų) ir prieštaringiausių konstitucijų pasaulyje.

Ši konstitucija buvo priimta Meksikos revoliucijos (1910–1921) laikotarpiu. Joje bandyta derinti skirtingus radikaliųjų, liberaliųjų ir konservatyviųjų politinių jėgų interesus, idėjinius įsitikinimus ir siekius. Konstitucija buvo rengiama vado-

- 1 Constitución de la Nación Argentina [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-07]. <<http://www.constitution.org/cons/argentin.htm>>; Constitution of the Argentine Nation [žiūrėta 2008-03-07]. <<http://confinder.richmond.edu/country.php>>; žr. plačiau: Vaitiekienė, E. Argentinos konstitucijos ypatumai. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111):74–85.
- 2 Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos [interaktyvus] [žiūrėta 2008-11-07]. <<http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Mexico/textovigente2008.pdf>>; Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-01]. <http://www.senado.gob.mx/marco_juridico.php?ver=constitucion>; 1917 Constitution of Mexico [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-12]. <<http://www.ilstu.edu/class/hist263/docs/1917const.html>>.

vaujantis 1857 m. konstitucijos reformos principais, iš esmės nekeičiant valstybės sutvarkymo ir valdymo pagrindų, bet papildant ją nuostatomis, įtvirtinančiomis radikalius socialinius ekonominius pertvarkymus. Pagal savo socialinį turinį 1917 m. Meksikos konstitucija yra laikoma pirmąja socialistine konstitucija ir Sovietų Sąjungos konstitucijos pirmtake.

Straipsnyje aptariamos Meksikos konstitucingumo ištakos ir raidos ypatumai, konstitucijoje įtvirtintas valstybės sutvarkymo modelis, valstybės valdžios institucijų sistema, valstybės valdžios institucijų sudarymo tvarka, jų įgaliojimai bei tarpusavio santykiai.

Reikšminiai žodžiai: konstitucinė teisė, konstitucija, konstitucingumo raida, Meksikos konstitucija.

Įvadas

Lotynų Amerikos šalių konstitucingumo pradžia susijusi su nacionalinio išsivadavimo judėjimu ir kolonijinės sistemos žlugimu šiame regione. Šių šalių konstitucijų kūrėjams visų pirma pagrindas buvo JAV konstitucija ir joje įtvirtintas valstybės valdžios sutvarkymo modelis. JAV konstitucija turėjo įtakos Lotynų Amerikos šalių konstitucijų struktūriniams aspektams, tačiau jų turinį lėmė Ispanijos, Portugalijos ar Prancūzijos kolonijinė praeitis ir atitinkama teisinė sistema, nacionaliniai konkrečios Lotynų Amerikos valstybės ypatumai, istorinės sąlygos, politinės aplinkybės, politinės ir teisinės idėjos.

Teoriniai ir praktiniai Lotynų Amerikos šalių konstitucinės teisės klausimai iki šiol Lietuvos teisės mokslininkų beveik netyrinėti. 2008 m. šio straipsnio autorė „Jurisprudencijoje“ aptarė Argentinos konstitucingumo ištakas ir raidos ypatumus, šios šalies 1853 m. konstitucijoje įtvirtintą valstybės sutvarkymo modelį, valstybės valdžios sistemą, valstybės valdžios institucijų sudarymo tvarką, jų įgaliojimus bei tarpusavio santykius.³ Šio straipsnio tikslas – remiantis Meksikos konstitucinės teisės šaltiniais bei užsienio šalių autorių darbais išanalizuoti Meksikos konstitucingumo ištakas ir raidą, šios valstybės 1917 m. konstitucijos teorinius ir aksiologinius aspektus, šios šalies konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžios konstitucinę sąrangą, Meksikos valstybės valdžios institucijų sudarymo tvarką, Meksikos įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios konstitucinį statusą.

3 Vaitiekienė, E. Argentinos konstitucijos ypatumai. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111):74–85.

Meksikos konstitucingumo ištakos ir raida. Meksikos konstitucingumo pradžia susijusi su Meksikos nepriklausomybės karu (1810–1821). 1810 m. rug-sėjo 16 d. Doloro kaime prasidėjęs sukilimas prieš ispanų valdžią netrukus apėmė didesniąją šalies dalį. Sukilimui vadovavo kaimo dvasininkai Miguelis Hidalgo y Costilla, vėliau José Marķa Morelosas Pavónas. Nepaisant to, kad 1811 m. liepos 11 d. Šv. Inkvizicijos sprendimu M. Hidalgo buvo sušaudytas, numalšinti nacionalinio išsivadavimo judėjimo nepavyko. 1813 m. birželio mėn. Chilpancingo mieste J. Morelosas sušaukė visų Meksikos provincijų atstovus į nacionalinį kongresą, kuris turėjo priimti sprendimą dėl nepriklausomos Meksikos valstybės ateities. Nacionalinis kongresas priėmė du konstitucinius aktus: *Los sentimientos de la nacion* (1813) ir Apatzingino konstituciją (1814). Šie dokumentai skelbė, kad Meksikos valdymo forma yra respublika, kurios pagrindą sudaro liberalios politinės institucijos ir pagarba žmogaus teisėms. Juose buvo įtvirtintas tautos suverenitetas, visuotinė vyrų rinkimų teisė, oficialus Romos katalikų bažnyčios statusas, skelbiama apie vergijos, priverstinių darbų ir fizinių bausmių panaikinimą.

1815 m. nužudžius J. Moreloso kolonijinei vyriausybei pavyko suskaldyti nacionalinį išsivadavimo judėjimą. Iki 1821 m. kovą dėl nepriklausomybės tęsė atskiri partizaniniai būriai. 1820 m. gruodžio mėn. Naujosios Ispanijos vicekaralius ir vyriausiasis kariuomenės vadas Juanas Ruizas de Apodaca (valdė 1816–1821), tikėdamasis, kad tai bus paskutinė kampanija prieš sukilėlius, pasiuntė kariuomenę, vadovaujamą generolo Agustino de Iturbide, sutriuškinti sukilėlių stovyklą Oksakoje. Oksakos ekspedicija sutapo su sėkmingu kariniu maištu Kadžio mieste Ispanijoje prieš karalių Ferdinandą VII. Ferdinandas VII buvo priverstas paklusti maištininkų reikalavimui pripažinti ir pasirašyti liberaliąją 1812 m. Ispanijos konstituciją (*Constitucion de Cadiz*).⁴ Kai žinia apie šią liberaliąją konstituciją pasiekė Meksiką, A. Iturbide ir jį remiantiems ultrakonservatoriams tai sukėlė baimę netekti turėtų politinių pozicijų, kita vertus, suteikė galimybę vietiniams ispanams (kreolams) perimti valstybės valdymą. Sukilusios prieš „laikiną liberalųjį režimą savo gimtojoje šalyje“⁵ konservatyviosios politinės jėgos jos kolonijoje nusprendė tapti nepriklausomybės sąjūdžio sąjungininkėmis.

A. Iturbide nutarė organizuoti susitikimą su sukilėlių vadais ir aptarti bendrus kovos dėl nepriklausomybės principus. Apsistojęs Igualos mieste jis parengė Trijų garantijų planą (*Plan Triguarante*), pagal kurį Meksika turėjo tapti kons-

4 Constitucion de Cadiz 1812 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-04-17]. <<http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/02438387547132507754491/index.htm>>; žr. plačiau: *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinių reguliavimą*. Vilnius, 2005, p. 228–264.

5 Iturbide and the Plan of Iguala [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-13]. <<http://countrystudies.us/mexico/13.htm>>.

titucine monarchija. Plane buvo numatyti trys pagrindiniai principai (garantijos): pripažinti Romos Katalikų Bažnyčios valstybinį statusą ir išsaugoti jos privilegijas, paskelbti Meksiką nepriklausoma monarchija, visoms socialinėms ir etninėms gyventojų grupėms garantuoti lygias teises ir privilegijas. Įtakingęs savo kariuomenę pripažinti šiuos principus 1821 m. vasario 24 d. A. Iturbide viešai paskelbė Igalios planą, įtvirtinantį Meksikos nepriklausomybę. A. Iturbide įkalbėjo sukilėlius tapti sąjungininkais ir paremti naująją konservatyviąją nepriklausomybės sąjūdžio programą. Šiam planui įgyvendinti buvo sudaryta sąjungininkų kariuomenė (Trijų garantijų kariuomenė), vadovaujama A. Iturbide. Plane numatyti tikslai atkurti Meksikos nepriklausomybę ir apsaugoti Katalikų Bažnyčios statusą suvienijo visas šalies politines jėgas. 1821 m. rugpjūčio 24 d. A. Iturbide ir laikinasis Naujosios Ispanijos vicekaralius bei vyriausiasis kariuomenės vadas Juanas O'Donoju pasirašė Kordobos sutartį, kuria buvo ratifikuotas Igalios planas ir oficialiai pripažinta Meksikos nepriklausomybė. Nors 1822 m. vasario 13 d. Ispanijos kortesai atmetė Kordobos sutartį ir paskelbė ją neteisėta ir niekine, faktiškai Meksika tapo nepriklausoma valstybe.

Pirmoji Meksikos imperija gyvavo aštuonis mėnesius (nuo 1822 m. liepos 21 d. iki 1823 m. kovo 19 d.). Jos vienintelis imperatorius buvo generolas A. Iturbide. 1822 m. gegužės 19 d. nacionalinis kongresas priėmė sprendimą skirti A. Iturbide imperatoriumi. Šis paskyrimas turėjo būti laikinas, kol bus rasta tinkama monarcho kandidatūra Europoje. Oficialus imperatoriaus karūnavimas įvyko 1822 m. liepos 21 d. Meksike. A. Iturbide buvo suteiktas pirmojo konstitucinio Meksikos imperatoriaus Augustino I titulas (*Primer Emperador Constitucional de Mexico, Agustin I*). Tapęs imperatoriumi A. Iturbide tęsė ispanų kolonizatorių neribotos valstybės vadovo valdžios praktiką. Frakcijoms kongrese pradėjus reikšti nepasitenkinimą imperatoriumi ir jo vykdoma politika, šis 1823 m. spalio 31 d. nutarė paleisti parlamentą. Tų pačių metų gruodžio 1 d. generolas Antonio Lopez de Santa Anna (vėliau tapęs šalies prezidentu) organizavo karinį maištą ir paskelbė Meksiką respublika. Išsigandęs kilusio maišto 1823 m. kovo 4 d. imperatorius įsakė sušaukti paleistą parlamentą ir kovo 19 d. paskelbė atsisakantis sosto.

Žlugus A. Iturbide valdomai imperijai 1823 m. balandžio 8 d. nacionalinis kongresas nutarė atsisakyti Igalios plane ir Kordobos sutartyje numatytų valstybės politinio sutvarkymo pagrindų ir sušaukti konstitucinį kongresą. Buvo sudaryta Laikinoji vyriausybė ir išrinkti delegatai į konstitucinį kongresą (*congreso constituyente mexicano*). Kongreso sesija prasidėjo 1823 m. lapkričio 27 d. Jame buvo dvi pagrindinės frakcijos: federalistai, kurie baiminosi konservatyvaus Meksiko miesto ir kuriuos rėmė liberalieji kreolai ir metisai, bei konservatoriai – centralizuoto valdymo ir tradicijų šalininkai, kuriuos rėmė dvasininkija, konservatyvieji

kreolai, stambieji žemvaldžiai ir karininkija. 1824 m. sausio 31 d. konstitucinis kongresas priėmė konstitucinį aktą dėl Meksikos federacijos (*Acta Constitutiva de la Federacion Mexicana*), kuriame įtvirtino naujus valstybės sutvarkymo principus, Katalikų Bažnyčios valstybinį statusą, deklaravo visų piliečių lygybę prieš įstatymą, spaudos laisvę.⁶ 1824 m. spalio 4 d. jis priėmė pirmąją šalies konstituciją (*Constitucion de los Estados Unidos Mexicanos*).⁷

1824 m. konstitucija buvo rengiama pagal JAV konstitucijos modelį atsižvelgiant į Ispanijos teisinės sistemos, su kuria istoriškai buvo susijusi Meksikos teisinė sistema, ypatumus bei liberaliosios 1812 m. Ispanijos konstitucijos dvasią. Konstitucija įtvirtino oficialų valstybės pavadinimą – Jungtinės Meksikos Valstijos (*Estados Unidos Mexicanos*). Meksika tapo atstovaujama federacine respublika, kurią sudarė 19 valstijų ir keturios federacinės apygardos.

Siekiant išvengti A. Iturbide įvesto diktatoriško režimo konstitucijoje buvo numatyta, kad valstybės vadovas turi dalintis valdžia ir atsakomybe su dvejų rūmų parlamentu (kongresu) ir federaciniais teismais. Valstybės valdžia buvo organizuota pagal valdžių padalijimo principą. Įstatymų leidžiamąją valdžią įgyvendino dvejų rūmų nacionalinis kongresas: deputatų rūmai ir senatas. Deputatus dvejiems metams rinko piliečiai. Konstitucija numatė, kad deputatų skaičius nustatomas atsižvelgiant į gyventojų skaičių (vienas deputatas nuo 80 tūkst. gyventojų). Senatą sudarė po du senatorius nuo kiekvienos valstijos. Juos rinko valstijų kongresai absoliučia balsų dauguma. Konstitucija nustatė, kad senatoriai renkami ketveriems metams, kas dveji metai atnaujinant pusę jų sudėties. Vykdomąją valdžią vykdė prezidentas ir viceprezidentas, kurį ketveriems metams rinko valstijų kongresai absoliučia balsų dauguma. Rinkejų balsams pasiskirsčius po lygiai galutinį sprendimą turėjo priimti nacionalinio kongreso deputatų rūmai. Tas pats asmuo galėjo būti renkamas prezidentu kitai kadencijai tik po ketverių metų. Teisminę valdžią vykdė aukščiausiasis teismas, kurį sudarė 11 teisėjų (konstitucija nedraudė įstatymu padidinti ar sumažinti šio skaičiaus). Teisėjus neribotam laikui rinko valstijų kongresai absoliučia balsų dauguma. Nors 1824 m. konstitucijos rengėjų daugumą sudarė liberalieji federalistai, tačiau konservatoriams pavyko pasiekti tam tikrų nuolaidų: buvo išsaugotas Romos Katalikų Bažnyčios oficialus statusas, karininkų ir dvasininkų privilegijos, karo ir nepaprastosios padėties atvejais prezidentui suteiktos neribotos galios.

6 Acta Constitutiva de la Federacion [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-05]. <<http://www.juridicas.unam.mx/infjur/leg/conshist/pdf/acta1824.pdf>> .

7 The Constitution of the Mexican United States [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-05]. <<http://www.constitution.org/cons/mexico/constit1824.htm>>; Constitucion de 1824 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-10]. <<http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/79117288329793495200080/index.htm>> .

Konstitucija numatė tam tikrus jos keitimo ribojimus. Joje nustatyta, kad draudžiama keisti konstitucijos ir konstitucinio akto dėl Meksikos federacijos straipsnius, įtvirtinančius Meksikos tautos laisvę ir nepriklausomybę, religiją, valstybės formą, spaudos laisvę, aukščiausiosios valstybės valdžios ir valstijų valdžios padalijimą. Kitas konstitucijos pataisas nacionalinis kongresas galėjo svarstyti ne anksčiau kaip po 1830 metų. Deja, konstitucijos likimą ir liberalias reformas komplikavo realios politinės ir socialinės ekonominės sąlygos. Nors buvo įgyvendintos kai kurios liberalios reformos, pvz., 1829 m. rugšėjo mėn. panaikinta vergija, 1833 m. – kai kurios tradicinės Bažnyčios ir karininkijos privilegijos, pvz., panaikintas dešimtinės mokestis, sumažintas karininkų skaičius ir kt., jos netruko sulaukti konservatyviųjų jėgų, karininkijos ir Bažnyčios hierarchijos reakcijos.

XIX a. pradžioje Meksika buvo ekonomiškai ir politiškai nestabili valstybė. Paskelbus nepriklausomybę į Meksiką pradėjo skverbtis užsienio kapitalas, didėjo Didžiosios Britanijos, JAV ir Prancūzijos kapitalo įtaka. Nemažai valstybių, įskaitant Vatikaną, siekė išplėsti savo įtaką, turėjo savų interesų Meksikoje. Ispanija siekė atkurti kolonijinį režimą, Prancūzija – paversti šalį savo kolonija, Didžioji Britanija rėmė Meksikos nepriklausomybę, siekdama turėti sąjungininką, galintį apriboti JAV įtaką, JAV turėjo teritorinių ambicijų. Šalyje buvo politinė suirutė, nesiliovė ginkluota kova dėl valdžios tarp liberalų ir konservatorių. Konservatoriai (stambūs dvarininkai, aukštoji dvasininkija, reakcingoji karininkija) siekė išlaikyti savo privilegijas ir svarbiausius kolonijinio laikotarpio socialinius ekonominius institutus. Liberalai kovojo už federacinę respubliką, Bažnyčios ir kariuomenės privilegijų apribojimą bei kitas politines ir ekonomines reformas. Valstybės vadovo institucija nuo pat nepriklausomybės pradžios buvo aukštųjų karininkų, stiprių regioninių vadovų (*caudillos*) rankose. Jie ignoravo konstitucijoje įtvirtintus pamatinius valstybės sutvarkymo principus: federalizmą, valdžių padalijimą, valstybės valdžių lygybę, teisės viršenybę, prezidento rinkimų periodiškumą ir kt. 1824–1857 m. vienintelis respublikos prezidentas Guadalupe Victoria išbuvo visą kadenciją (1824–1829) ir perdavė valdžią kitam išrinktam prezidentui Vincentui Guerrero (1829).

1833 m. prezidentu buvo išrinktas generolas Antonio Lopezas de Santa Anna (su pertraukomis 1833–1847; 1853–1855). 1834 m. balandžio 29 d. A. Santa Anna, buvęs liberalų rėmėjas, pareiškęs remiantis konservatorius ir tuo užsitikrinęs jų palaikymą, organizavo karinį perversmą, paleido parlamentą, panaikino 1824 m. konstituciją ir įvedė karinę diktatūrą (*Caudillo* režimą). 1835 m. gruodžio 15 d. nacionalinis kongresas priėmė A. Santa Anna inicijuotus Septynis įstatymus (*Siete Leyes*), kuriais buvo įtvirtintas centralizuotas valstybės valdymas. 1836 m. gruodžio 30 d. šie įstatymai buvo kodifikuoti konstitucijoje (*Siete Leyes*

Constitucionales de 1836).⁸ Šiuo reakcinio pobūdžio dokumentu buvo sustiprintos prezidento galios, militarizuota vyriausybė, padidintas turto cenzas renkamiems parlamento nariams, pagal Prancūzijos valstybės santvarkos modelį vietoj „laisvų ir suverenių valstijų“ įsteigti departamentai su centrine valdžia Meksike.

A. Santa Anno diktatūros metais Meksikoje įvyko trys karai, per kuriuos šalis neteko daugiau kaip pusės savo teritorijos, dėl fiskalinio deficito valstybė atsidūrė ties bankroto riba. 1835 m. JAV, pasinaudojusios nestabilia šalies padėtimi, inspiravo Teksaso kolonistų maištą. Sukilėliai paskelbė apie Teksaso atsiskyrimą ir nepriklausomybę, o 1845 m. JAV aneksavo Teksasą. Dėl to kilo Meksikos karas su JAV (1846–1848), jį Meksika pralaimėjo ir 1848 m. Gvadalupeės Hidalgo sutartimi buvo priversta atiduoti JAV daugiau kaip pusę savo teritorijos. 1853 m. buvo atkurta karo metais pasitraukusio A. Santa Anno karinė diktatūra. Norėdamas papildyti tuščią valstybės iždą, jis už 10 mln. dolerių pardavė JAV apie 120 tūkst. km² šalies teritorijos. Tai sukėlė didelį visuomenės pasipiktinimą. 1854 m. pietinėje Meksikoje įvyko sukilimas, kuris greitai apėmė visą šalį ir virto pilietiniu karu. 1855 m. rugpjūčio 9 d. A. Santa Annos diktatūra buvo nuversta, valstybės valdžią perėmė liberalai.

1856 m. nacionalinis kongresas priėmė keletą antiklerikaliųjų įstatymų, o 1857 m. vasario 12 d. naują šalies konstituciją (*Constitucion Politica de la Republica Mexicana*).⁹ Formaliai ji galiojo iki 1917 m., tačiau dėl pilietinių karų ir karo, kilusio dėl užsienio valstybių intervencijos, daugelis joje įtvirtintų nuostatų buvo neveiksmingos. Konstitucija buvo rengiama 1824 m. konstitucijos reformos principais. Tai buvo liberali konstitucija, įtvirtinanti liberalias piliečių teises ir laisves: žodžio, spaudos, saviraiškos, susivienijimų laisvę, teisę turėti ginklą, panaikino vergiją, titulus, apribojo bažnyčios teisę į švietimą (sekuliarizavo švietimą) ir kitas jos teises, apribojo karininkijos ir dvasininkijos privilegijas (*fueros*), dvasininkijos turtines teises, uždraudė kankinimo bausmes, panaikino mirties bausmę, uždraudė specialius teismus, įskaitant bažnytinius ir karinius. Konstitucija susiaurino prezidento ir išplėtė nacionalinio kongreso bei aukščiausiojo teismo galias. Skirtingai nei 1824 m. konstitucija, naujoji konstitucija įtvirtino vienerių rūmų parlamentą (1874 m. buvo atkurta dvejų rūmų parlamentas). Parlamento nariai turėjo būti renkami tiesiogiai dvejiems metams (po vieną deputatą nuo 40 tūkstančių gyventojų). Prezidentą ketverių metų kadencijai rinko rinkikų kolegijos valstijose. Konstitucija numatė, kad 11 aukščiausiojo teismo teisėjų renkami netiesioginiu būdu šešerių metų kadencijai pagal tvarką,

8 Leys Constitucionales [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-25]. <<http://www.ordenjuridico.gob.mx/Constitucion/1836.pdf>>.

9 Constitucion de 1857 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-27]. <<http://www.juridicas.unam.mx/infjur/leg/conshist/pdf/1857.pdf>>.

kurią nustato įstatymas. Konstitucija įtvirtino federacinę Meksikos respubliką, suteikė teisę kiekvienai valstijai turėti savo konstituciją, įtvirtinančią respublikinį valdymo modelį ir tiesiogiai renkama valstijos kongresą.

Ši konstitucija bei kitos liberalios reformos, ypač vadinamieji reformos įstatymai, pagal kuriuos Bažnyčios turtai turėjo būti nacionalizuoti, Bažnyčia atskirta nuo valstybės, įvesta civilinė metrikacija, nors ir nuosaikios, palyginti su 1917 m. konstitucija, sukėlė konservatyviųjų jėgų ir klerikalų nepasitenkinimą, supriešino visuomenę ir buvo viena iš priežasčių kilti pilietiniam karui (Reformų karui, 1858–1861). 1861 m. pabaigoje Didžioji Britanija, Prancūzija ir Ispanija, pasinaudojusios neramumais ir socialine ekonomine krize, pradėjo ginkluotą intervenciją į Meksiką (Meksikos ekspediciją, 1861–1867). Pretekstas tam buvo nacionalinio kongreso 1861 m. liepos 17 d. priimtas įstatymas dėl laikino užsienio skolų nemokėjimo. 1863 m. prancūzų kariuomenė, užsitikrinusi konservatorių ir dvasininkijos paramą, užėmė Meksiko miestą ir paskelbė Meksiką imperija. Siekdamas sukurti europietiško modelio, konservatyvią katalikišką monarchinę sistemą Meksikoje, Napoleonas III, remiamas Austrijos ir Ispanijos karalių, atkurtosios antrosios Meksikos imperijos (1864–1867) imperatoriumi paskyrė Maksimilianą I. Tačiau Maksimilianas I iš karto atsidūrė politinių kovų sūkuryje: jo valdymo metais vyko ginkluotos kovos tarp liberalų ir konservatorių. Šios dvi politinės jėgos suformavo savo vyriausybes, kurios veikė lygiagrečiai: konservatorių – Meksiko mieste, liberalų – Verakruze. Konservatorius finansiškai rėmė Europos valstybės, ypač Ispanijos karalienė Izabelė II ir Prancūzijos imperatorius Napoleonas III, liberalus – JAV prezidentai Abraomas Lincolnas ir Andrewas Johnsonas. Spaudžiamas JAV ir baimindamasis karingai nusiteikusių Prūsijos, Napoleonas III 1866 m. nusprendė išvesti savo kariuomenę iš Meksikos teritorijos. 1867 m. liberalų vyriausybės vadovo Benito Juarezo įsakymu Maksimilianas I buvo nužudytas.

Pasibaigus Prancūzijos intervencijai ir atkūrus Meksikos respubliką ir jos konstitucinę santvarką, prezidento B. Juarezo (1958; 1867–1872) iniciatyva buvo parengta keletas konstitucijos pataisų projektų, kurių tikslas buvo sumažinti faktines prezidento galias, atsiradusias karo metais. 1874 m. nacionalinis kongresas pritarė konstitucijos pakeitimo projektui, kuriame buvo numatyta įsteigti aukštesnius parlamento rūmus – senatą. Pagal naują konstitucijos redakciją senatorius turėjo rinkti rinkėjų kolegijos valstijose. Kiekvienai valstijai buvo skirtos dvi senatorių vietos. Liberalusis valstybės valdymo laikotarpis, nepaisant 1871 m. lapkričio mėn. generolo Jose de la Cruzo Porfirio Diazo organizuoto karinio maišto, truko iki 1876 m. 1876 m. kovo mėn. J. Diazas organizavo dar vieną karinį maištą, tą pačių metų lapkričio 21 d. užėmė Meksiko miestą, o lapkričio 28 d. tapo respublikos prezidentu (1876–1880; 1884–1911). Jis įvedė karinę diktatūrą (*Por-*

firiato režimą), trukusią iki 1911 m. (su pertrauka 1880–1884). J. Diazas atvirai palaikė JAV ir Didžiosios Britanijos užsienio kapitalo įtaką, faktiškai panaikino 1857 m. konstituciją, apribojo piliečių politines teises ir parlamento veiklą.

J. Diazo valdymo metais, pritraukiant investicijas iš užsienio šalių, sparčiai kilo šalies ekonomika. Tačiau ekonomikos pakilimas turėjo neigiamas socialines politines pasekmes. Didėjo socialinė gyventojų diferenciacija ir nepasitenkinimas karine jėga besiremiančiu prezidentiniu valdymu. 1906 m. liepos 1 d. San Luize (JAV, Misurio valstija) liberalai paskelbė kreipimąsi į Meksikos tautą, ragindami pradėti sukilimą prieš P. Diazo diktatūrą. 1908 m. liberalams ir politiniams disidentams netikėtai atsirado proga kovoti dėl politinės valdžios, kai P. Diazas interviu JAV žurnalistams pareiškė sieksiąs 1910 m. rinkimuose būti perrinktas prezidentu. Liberalai rinkimuose iškėlė savo kandidatą į prezidentus – Francisko I. Madero, tačiau paskelbus rinkimų rezultatus paaiškėjo, kad didele rinkėjų balsų persvara laimėjo P. Diazas. Akivaizdus rinkimų rezultatų klastojimas sukėlė masines riaušes. 1910 m. spalio mėn. F. Madero San Antonijuje (JAV, Teksaso valstija) parengė San Luiso Potosi planą ir paragino meksikiečius lapkričio 20 d. pradėti ginkluotą sukilimą, atkurti 1857 m. konstitucijos demokratinius principus, nuversti P. Diazą ir perduoti valdžią laikinajai vyriausybei. Šalyje prasidėjo revoliucija (Meksikos revoliucija, 1910–1921).¹⁰ 1911 m. gegužės 25 d. P. Diazas įteikė kongresui atsistatydinimo pareiškimą ir perdavė valdžią laikinajai sukilėlių vyriausybei. Tačiau revoliucijos vadai siekė skirtingų tikslų, tarpusavyje kovojo liberaliųjų ir radikaliųjų pažiūrų politinės jėgos, kurios tarpusavyje nesutarė dėl valstybės sutvarkymo pagrindų. 1910–1917 m. šalyje buvo visiška politinė suirutė.

1916 m. prezidentui Venustiano Carranza (su pertraukomis buvo prezidentu 1914–1920) pavyko perimti valstybės kontrolę į savo rankas. Tų pačių metų gruodžio 1 d. jis sušaukė konstitucinį kongresą ir pateikė naujos konstitucijos, parengtos reformuotos 1857 m. konstitucijos pagrindu, projektą. V. Carranza pripažino, kad 1857 m. konstitucijoje buvo įtvirtinti pamatiniai principai – tai individualios (asmeninės) garantijos, tautos suverenitetas, valdžių padalijimas, federalizmas ir demokratinės, atstovaujamosios respublikos valdymo forma. Jo nuomone, diktatūra pamynė šiuos principus, todėl naujoji konstitucija turi šiuos principus aiškiai apibrėžti ir užtikrinti griežtą jų laikymąsi, ypač akcentuojant

10 Dėl Meksikos revoliucijos pabaigos yra įvairių nuomonių. Kai kurie teigia, kad ji baigėsi 1820–1821, kiti – pasibaigus 1826–1829 m. karui (*la Guerra Cristera*), kurį sukėlė ginkluoti klerikalų (kristerų) būriai, ir 1829 m. susikūrus Nacionalinei revoliucinei partijai (*Partido Nacional Revolucionario*), vėliau pervadintai Institucine revoliucine partija (*Partido Revolucionario Institucional*), kuri įvedė šalyje vienpartinę diktatūrą, trukusią iki XX a. pabaigos, dar kiti – kad Meksikos revoliucija apskritai neturi pabaigos.

žmogaus teisių viršenybę valstybės atžvilgiu ir jų teisminę apsaugą, kurią turi užtikrinti kompetentingi ir sąžiningi teisėjai.

Konstitucinis kongresas, kuriame V. Carranzas nuosaikiąją frakciją skaičiumi viršijo radikalai, nebuvo linkęs besąlygiškai vadovautis pateikto projekto nuostatomis, todėl buvo priimtas konstitucijos projektas su jų pasiūlytomis radikaliomis pataisomis ir papildymais, numatančiais kardinalias antiklerikalines ir socialines reformas. Radikalios konstitucijos nuostatas lėmė to meto revoliucinės nuotaikos, socialiniai interesai, politinės teorijos, politinės valdžios planai ir konstituciniai susitarimai. 1917 m. konstitucija yra skirtingų ginkluotų judėjimų ir jų politinių tikslų rezultatas. Kaip teigia Jose Cossio, šios konstitucijos kūrimo tradicijos siekia nepriklausomybės karo laikus, kai konstituciniai dokumentai buvo rengiami ne vadovaujantis konstitucine teorija ar politine filosofija, bet įtvirtinant juose tam tikras karinių politinių grupuočių planų dalis.¹¹

Konstitucija (*Constitucion politica de los Estados Unidos Mexicanos*) buvo paskelbta 1917 m. vasario 5 d. Ji yra laikoma viena radikaliausių ir prieštarinčiausių konstitucijų pasaulyje. Nepaisant to, kad pagal socialinį turinį, socialinių teisų ir garantijų apimtį ir pobūdį ji vertinama kaip pirmoji pasaulyje socialistinė konstitucija, joje įtvirtinta nemažai liberalių principų ir nuostatų, būdingų JAV konstitucijai, pvz., federalizmas, valdžių padalijimas, neatimamos žmogaus teisės. Be liberalių principų, numatytų XIX a. Meksikos konstitucijose, 1917 m. konstitucija įtvirtino valstybės ir Bažnyčios atskyrimą bei visuotinę vyrų rinkimų teisę. Konstitucijos kūrėjams didelę įtaką darė įvairios socialinės aplinkybės ir politinės filosofijos kryptys, todėl konstitucijoje įtvirtinta daug prieštaringų nuostatų, būdingų socializmo, kapitalizmo, liberalios demokratijos, autoritarinio korporatyvizmo teorijoms, bei neveiksmingų teisės normų, numatančių specifines sunkiai įgyvendinamas socialines reformas.

Meksikos konstitucijos teoriniai ir aksiologiniai aspektai. Meksikiečių teisininko Jorge'o Caprizo manymu, XIX a. pradžioje Lotynų Amerikos konstitucingumą veikė keturi veiksniai: 1787 m. JAV konstitucija; liberali 1812 m. Ispanijos Kadžio konstitucija; 1791, 1793 ir 1795 m. Prancūzijos konstitucijos bei Prancūzijos mąstytojų švietėjų idėjos ir Anglijos konstitucinės teisės doktrina.¹² JAV konstitucija darė įtaką Lotynų Amerikos konstitucijų struktūriniams aspektams, o Kadžio konstitucija – konstitucijos doktrinai, konstitucinėms reformoms; rinkimų sistemai; katalikybės monopoliui; tam tikrai politinio gyvenimo

11 Cossio J. Constitutional Order and Hierarchy in Mexico [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://islandia.law.yale.edu/sela/ecossio.pdf>>.

12 Caprizo, J. Essential Characteristics of the Presidential System and Influences for its Establishment in Latin America [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-12]. <<http://64.233.183.104/search?q-cache:gdDWkgonIkJ:info8.juridicas.unam.mx/cont/...>>.

decentralizacijai. Horsto Dippelio požiūriu, Lotynų Amerikoje formali valdymo struktūra, perimta iš JAV konstitucijos, buvo paveikta Ispanijos, Portugalijos arba Prancūzijos kolonijinės praeities įtakos. XIX a. pradžios Lotynų Amerikos konstitucijos mielai pripažino atstovaujамąją valdžią ir valdžių atskyrimo principus. Valdžios apribojimas, atsiskaitomumas, nepriklausomi teismai, deja, dažniausiai nebuvo svarbiausi klausimai. Daugelis konstitucijų suverenumą pripažino tautai, tačiau radikalesnės žmogaus laisvės sampratos neįtvirtino.¹³ Miguelio Schoro nuomone, XIX a. Lotynų Amerikoje liberalios konstitucijos, formaliai panašios į JAV konstituciją, dažniausiai buvo sunaikintos („sutryptos“) priešiškos aplinkos, kartu paradoksalu yra tai, kad jos pačios atliko svarbų vaidmenį formuodamos tokią aplinką, kuri nuvedė Lotynų Amerikos valstybes ne į demokratiją, bet į valdžios (dažniausiai vienasmenės) diktatūrą.¹⁴

Konstitucionalizmas Meksikoje – tai problema, kuri sulaukia įvairių, ypač anglų ir amerikiečių mokslininkų, interpretacijų. Neabejotina, kad nuo nepriklausomybės laikų Meksikos politinio liberalizmo doktrinoje vienas iš pagrindinių klausimų buvo konstitucijos nuostatų laikymasis ir ištikimybė konstitucinei tvarkai. Liberalai pritarė tam, kad Meksikos konstitucinėje teisėje būtų įtvirtinti pamatiniai Vakarų šalių konstituciniai principai, tokie kaip asmens laisvės ir lygiateisiškumo, reprezentacinio valdymo ir konstitucinio valstybės valdžios galių ribojimo. Įvairios konstitucionalizmo interpretacijos atsirado dėl to, kad valstybės valdžios funkcionavimas pagal Meksikos konstitucijoje įtvirtintą modelį dažniausiai būdavo neefektyvus arba, geriausiu atveju, tai pareikalavdavo daug pastangų ir energijos.¹⁵

Norėdami paaiškinti Meksikos konstitucionalizmo problemišumą mokslininkai kaip vieną iš priežasčių nurodo kolonijinio laikotarpio tradicijas, pagrįstas patrimonalinium ir biurokratiniu režimu. Rašytinių įstatymų nesilaikymas, anot jų, – svarbiausias kolonijinės teisinės sistemos ypatumas.¹⁶ Kolonijinės sistemos žlugimas buvo susijęs su charizmatiškų, tiek nacionalinių, tiek regioninių, vadovų (*caudillo*) iškilimu. Vėliau, XIX a., bandymai atkurti centralizuotą Meksikos valstybę atvedė prie autoritarinio prezidentinio valdymo, politinio suvokimo, kad stiprus prezidentas, o ne atstovaujamosios institucijos gali garantuoti taiką ir tvar-

13 Dippel, H. Modern Constitutionalism. An Introduction to a History in the Need of Writing [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-15]. <<http://www.uni-kassel.de/dippel/justitia/proc>>.

14 Schor, M. Constitutionalism through the Looking Glass of Latin America [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-20]. <<http://lsr.nellco.org/suffolk/fp/papaers/19>>.

15 Hale, Ch. The Civil Law Tradition and Constitutionalism in Twentieth-Century Mexico: The Legacy of Emilio Rabasa [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://www.historycooperative.org/journals/lhr/18.2/hale.html>>.

16 *Ibid.*

ką valstybėje. Meksikos revoliucija atgaivino šį valdymo modelį ir išplėtojo jį iki vienpartinės centralizuotos politinės sistemos su visiškai vykdomajai valdžiai pajungta įstatymų leidžiamąja valdžia ir silpna teismine valdžia.¹⁷ Dažnai pabrėžiama, kad Meksikos konstitucionalizmas yra kupinas pavojų. Aiškinama, kad nepaisant to, kad Meksika perėmė daug ką iš JAV konstitucijos, ji patyrė konstitucionalizmo žlugimą, tuo tarpu JAV konstitucionalizmas pergalę (klestėjimą).

Charlesas Hale'as nurodo, kad Meksikos XIX a. konstitucionalizmo raidai būdingos dvi kryptys: doktrininė ir istorinė (tradicinė).¹⁸ Ginčai tarp šių krypčių šalininkų susikirto dėl 1857 m. konstitucijoje įtvirtintų demokratiškesnių nuostatų ir lygiateisiškumo sampratos (reglamentuojant žmogaus teises, visuotinę vyrų rinkimų teisę, vienų rūmų parlamentą, parlamentinį valdymą, vykdomosios valdžios galių ribojimą, teisėjų renkamumą). 1878 m. istorinės krypties šalininkai viešai sukritikavo konstitucijoje įtvirtintą „lygybės dogmą“ ir paragino imtis konservatyvių konstitucijos reformų.

Analizuojant konstitucionalizmo problemą pažymima, kad Meksikos teisės sistema istoriškai formavosi pagal civilinės teisės tradiciją.¹⁹ Pvz., 1870 m. Meksikos civilinis kodeksas buvo parengtas pagal Prancūzijos modelį su tam tikrais ypatumais, perimtais iš 1840 m. Ispanijos civilinio kodekso. Pagal Prancūzijos ir Ispanijos modelius buvo parengti teismo proceso, komercinis ir baudžiamasis kodeksai. JAV (nepaisant 1848 m. karo) tapo XIX a. Meksikos liberalų politine ir socialine utopija, tačiau intelektualiai (tiek politiniu, tiek socialiniu, tiek teisiniu požiūriu) iš esmės jie buvo susiję su kontinentine Europa, visų pirma su Prancūzija ir Ispanija.²⁰ C. Hale'o nuomone, ši anomalija ryškiausiai pasireiškia Meksikos aukščiausiojo teismo procese ir jurisprudencijoje.

1917 m. konstitucija buvo priimta Meksikos revoliucijos laikotarpiu (vadinama revoliucijos *magna carta*). Joje bandyta derinti skirtingus radikaliųjų, liberaliųjų ir konservatyviųjų politinių jėgų interesus, idėjinius įsitikinimus ir siekius. Konstitucija buvo rengiama ankstesnės 1857 m. konstitucijos reformos principais, iš esmės nekeičiant valstybės sutvarkymo ir valdymo pagrindų, bet papildant ją nuostatomis, įtvirtinančiomis radikalius socialinius ekonominius perversumus.

17 Hale, Ch. The Civil Law Tradition and Constitutionalism in Twentieth-Century Mexico: The Legacy of Emilio Rabasa [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://www.historycooperative.org/journals/lhr/18.2/hale.html>>.

18 *Ibid.*

19 Avalos, F. A.; Donnadieu, E., An Electronic Guide to Mexican Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://www.nyulawglobal.org/globalex/Mexico.htm>>.

20 Hale, Ch. A. The Civil Law Tradition and Constitutionalism in Twentieth-Century Mexico: The Legacy of Emilio Rabasa [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://www.historycooperative.org/journals/lhr/18.2/hale.html>>.

Vieną iš konstitucijos ideologų laikomas Emilio Rabasa (1856–1930) – žymus Meksikos politinis veikėjas, teisininkas, diplomatas, rašytojas, buvęs P. P. Diazo apologetas, vėliau kiek pakeitęs savo mąstymą ir tapęs vienu žymiausių šalies konstitucionalistų, turėjusių įtakos šios konstitucijos raidai. C. Hale'o nuomone, E. Rabasa sugebėjo revoliucijos metais ir vėliau išsaugoti politines ir teises idėjas, būdingas XIX a. pabaigos meksikiečių politiniam liberalizmui, pagrįstam europietiškojo pozityvizmo teorija ir istoriniu (tradiciniu) konstitucionalizmu, nepripažįstančiu abstrakčios prigimtinės teisės doktrinos ir egalitarinės demokratijos.²¹ 1912 m. E. Rabasa parašė veikalą „*La Constitución y la dictadura*“, kuriame padarė išvadą, kad diktatūros era baigėsi, prasideda konstitucinė era.²² Jo nuomone, diktatūra buvo neišvengiamas socialinių mokslų ir klaidingų 1857 m. konstitucijos idėjų rezultatas. E. Rabasa rašė: ateina „demokratinės oligarchijos“ era, kurios pagrindas yra stiprus aukščiausiasis teismas, sudarytas iš nuolatinių teisėjų, ir kurio pagrindinis tikslas yra ginti konstituciją nuo ekscesų, tiek asmeninės vykdomosios valdžios diktatūros, tiek tautos išrinktų įstatymų leidėjų.²³ E. Rabasa šią mintį plėtojo ir kitame veikale „*El Juicio constitucional*“, parašytame 1919 m. Jo nuomone, politinių institucijų stabilumas priklauso nuo teisėjų intervencijos (įsikišimo). Aukščiausiasis teismas turi būti organizuotas kaip valdžios institucija. Jis siūlė imti pavyzdį iš amerikiečių sistemos, nes tik ji gali apginti konstituciją ir gal būt sukurti „demokratinės oligarchijos“ tvarką. E. Rabasa idealizavo anglų-amerikiečių konstitucinę raidą ir teigė, kad Meksikos konstitucija buvo „primesta tautai, priešingai nei spontaniškoji ir nerašytoji Anglijos konstitucija ar pasiūlyta tautai ir vėliau jos ratifikuota Šiaurės Amerikos konstitucija“²⁴.

Jose Cossio, mėgindamas apibrėžti kriterijus, kuriais vadovaujantis organizuojama Meksikos konstitucinės teisės sistema ir nustatoma teisės normų hierarchija, kelia klausimą, ar apskritai Meksikai reikalinga konstitucinė sistema? Kaip ji gali būti sukurta šalyje, kurioje niekuomet nebuvo plėtojami tam reikalingi teoriniai konstitucionalizmo pagrindai, ar galima rasti visa tai konstitucijos tekste, į kurią buvo sudėta apie 500 skirtingų pataisų, gal šie kriterijai slypi konstitucionalizmo ištakose ar tam tikroje politinėje filosofijoje, kuri neišugdė konstitucinių tradicijų ir nerado palaikymo visuomenėje ir ar įmanoma išstobulinti galiojančią

21 Emilio Rabasa and the Survival of Porfirian Liberalism [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-09]. <<http://www.sup.org/book.cgi?isbn=080475876X>>.

22 Hale, Ch. A. The Civil Law Tradition and Constitutionalism in Twentieth-Century Mexico: The Legacy of Emilio Rabasa [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://www.historycooperative.org/journals/lhr/18.2/hale.html>>.

23 *Ibid.*

24 *Ibid.*

konstitucijos tekstą iki norimo conceptualinio lygio?²⁵ Autoriaus nuomone, pilietiniai karai, nuolatiniai sukilimai, valdžios atsistatydinimai, nesugebėjimas valdyti šalį pagal konstitucijoje įtvirtintus principus ir normas – pakankamas pagrindas teigti, kad čia niekuomet nebuvo konstitucinio tęstinumo, nepaisant to, kad 1814, 1824, 1857 ir 1917 m. konstitucijos turėjo nemažai bendrų elementų, pvz., visose įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės, valdžių padalijimas, federacinė sistema, *habeas corpus* ir kt. Kita vertus, konstitucinio tęstinumo nebuvimas neleido sukurti ir konstitucinės doktrinos.²⁶ Vienas didžiausių Meksikos konstitucionalizmo trūkumų – nesugebėjimas suteikti konstitucijai vienos prasmės ir įtvirtinti vienos teisės normų sistemos. Konstitucija yra fragmentiška, atskiros jos dalys ir nuostatos neretai prieštarauja viena kitai. Meksikoje vyrauja nuomonė, kad konstitucija yra politinis programinis dokumentas²⁷, įtvirtina tik „fundamentalių politinių sprendimų idėją“²⁸, kai kurios konkrečios nuostatos vertinamos kaip turinčios retorinę, o ne norminę reikšmę. Vienpartinė sistema ir autoritarinis valdymas (*Presidencialismo* režimas), įsitvirtinę 1929 m. ir trukę iki 1988, 1994 ar 2000 m. (priklausomai nuo kriterijų, kuriais remiantis jie nustatomi) lėmė, kad tuomet buvo svarbiausia atrasti konstitucijoje nuostatų, kurios pateisintų (legitimuotų) režimą. Pasibaigus institucinės revoliucinės partijos (*Partido Revolucionario Institucional, PRI*) hegemonijai Meksikoje pradėta diskutuoti dėl esminės konstitucinės reformos ir naujos konstitucijos rengimo.

Parlamento konstitucinis statusas. Pamatiniai Meksikos valstybės su-
tvarkymo principai (tautos suverenitetas, atstovaujamoji demokratija, valdžių
padalijimas, federalizmas) įtvirtinti Konstitucijos 39, 40, 41 ir 49 straipsniuose.
Konstitucija nustato, kad suverenitetas priklauso tautai, tauta turi neatimamą teisę
bet kuriuo metu pakeisti valstybės formą (39 str.); įtvirtina Meksiką kaip atsto-
vaujamąją demokratinę federacinę respubliką, kurios sudėtinės dalys yra laisvos
ir nepriklausomos valstijos (40, 41 str.) ir kurioje aukščiausioji federacinė valdžia
yra padalyta į tris valdžios grandis: įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę
(49 str. 1 d.). Konstitucijoje įtvirtinta, kad vienam asmeniui ar korporacijai drau-
džiama vykdyti dviejų valstybės valdžių funkcijas, o vykdomajai valdžiai – leisti
įstatymus, išskyrus konstitucijos 29 str. numatytus išimtinis atvejus (49 str. 2
d.). Nepaisant šių konstitucinių nuostatų, faktiškai valdžių padalijimo doktrina

25 Cossio, J. R., Constitutional Order and Hierarchy in Mexico [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://islandia.law.yale.edu/sela/ecossio.pdf>>.

26 *Ibid.*

27 Gilman, A. Making Amends with the Mexican Constitution: reassessing the 1995 Judicial Reforms and Considering Prospects for Further Reform [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-08]. <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5433/is_200301/ai_n21341884/print?tag=artBody;col1>.

28 *Ibid.*

Meksikoje nebuvo įgyvendinta iki 1997 m., kai vienintelė oficiali institucinė revoliucinė partija (PRI) kontroliavo įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžią.²⁹

Pagal konstituciją įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo dvejų rūmų parlamentas – generalinis kongresas (*Congreso general*, toliau – kongresas), sudarytas iš deputatų rūmų (*la Camara de Diputados*) ir senato (*la Camara de Senadores*).

Deputatų rūmų nariai (deputatai) renkami 3 metams (51 str.). Senatorių kadencija – 6 metai (56 str.). Vienu metu yra renkami deputatų bei senatorių pavaduotojai (*un suplente*). Deputatu gali būti renkamas Meksikos pilietis pagal kilmę, turintis rinkimų teisę (pagal konstitucijos 34 str., pilietis, kuriam yra sukakę 18 metų), gimęs arba pastaruosius 6 mėnesius nuolat gyvenantis Meksikos valstijoje (arba kaimyninėje valstijoje) ar federacinėje apygardoje, kuri jį renka (55 str.). Deputatais negali būti renkami dvasininkai; asmenys, tarnaujantys nacionalinėse ginkluotose pajėgose ar tarnavę jose, jeigu nuo tarnybos pabaigos iki rinkimų dienos nepraėjo 90 dienų; policijos pareigūnai, asmenys, einantys valstybės sekretoriaus ar jo pavaduotojo, generalinio prokuroro, valstijos gubernatoriaus ar federacinės apygardos vadovo, aukščiausiojo teismo ar kitų teismų teisėjo pareigas ar ėję šias pareigas, jeigu nuo jų atsistatydinimo iš pareigų iki rinkimų dienos nepraėjo daugiau kaip 90 dienų, o iš aukščiausiojo teismo teisėjo pareigų – dveji metai (82 str.). Senatoriumi gali būti renkamas Meksikos pilietis, ne jaunesnis kaip 25 metų, atitinkantis reikalavimus, numatytus kandidatams į deputatams (58 str.). Senatoriai ir deputatai negali būti renkami į tuos pačius rūmus dviem kadencijoms iš eilės (59 str.). Šis apribojimas netaikomas deputatų ir senatorių pavaduotojams, jeigu jie oficialiai nevykdė parlamento nario pareigų. Neperrinkimo (*no reeleccion*) principas buvo įtvirtintas konstitucijoje 1932 m. siekiant išspręsti vidines institucinės revoliucinės partijos problemas, sustiprinti lojalumą partijos centro komitetui ir sumažinti vietos skyrių vadovų galias ir buvo pateiktas visuomenei kaip natūralus Meksikos revoliucijos produktas.³⁰ Šis principas taip pat taikomas prezidentui, gubernatoriams, valstijų parlamentų nariams, merams, municipalinių tarybų nariams.

Deputatų rūmus sudaro 500 deputatų. Pagal konstituciją 300 deputatų yra renkami pagal mažoritarinę sistemą paprasta rinkėjų balsų dauguma, 200 deputatų – pagal proporcinę rinkimų sistemą (52 str.). Rinkimų organizavimo tvarką nustato įstatymas. Rinkimų apygardos renkant 300 deputatų sudaromos atsižvelgiant į gyventojų skaičių pagal gyventojų surašymo duomenis, atnaujinamus kas dešimt metų. Pagal konstituciją kiekviename iš 32 federacijos subjektų turi būti ne mažiau kaip dvi vienmandatės apygardos (tai yra valstija ir federacinė apy-

29 Mexico: Democratization through Electoral Reform. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-22]. <http://aceproject.org/ace-en/topics/es/esy/esy_mx>.

30 *Ibid.*

garda renka ne mažiau kaip 2 deputatus). Pvz., atsižvelgiant į 2000 m. surašymo duomenis, šiuo metu daugiausia rinkimų apygardų turi Meksiko valstija, federacinė sostinės apygarda ir Verakruzo valstija (atitinkamai 40, 27 ir 21).³¹ 200 deputatų yra renkami pagal proporcinę rinkimų sistemą penkiose keturiasdešimties mandatų rinkimų apygardose. Partijos kandidatų sąrašai registruojami, jeigu ji yra iškėlus ir įregistravusi kandidatus į deputatus ne mažiau kaip 200 iš 300 vienmandačių apygardų. **Rinkėjai negali keisti sąrašuose nurodytų kandidatų eiliškumo.** Rinkimų įstatymas numato, kad politinė partija gali iškelti ne daugiau kaip 60 tų pačių asmenų kandidatais ir vienmandatėse, ir daugiamandatėse rinkimų apygardose. Politinė partija gali laimėti rinkimus tik surinkusi ne mažiau kaip 2 procentus visų rinkėjų balsų. Rezultatai daugiamandatėse rinkimų apygardose skaičiuojami ir vietos deputatų rūmuose skirstomos neatsižvelgiant į rezultatus, gautus vienmandatėse rinkimų apygardose, tačiau 1996 m. konstitucijos pakeitimais yra numatytos dvi taisyklės: 1) nė viena politinė partija negali turėti deputatų rūmuose daugiau kaip 300 vietų, taip siekiama, kad nė viena partija neturėtų kvalifikuotos (2/3) balsų daugumos, reikalingos konstitucijos pataisai priimti; 2) nė viena partija negali turėti tokio deputatų skaičiaus, kuris 8 procentais viršytų gautų rinkėjų balsų skaičių. Pvz., jeigu politinė partija gauna 35 procentus rinkėjų balsų, tai jai skirtų vietų deputatų rūmuose skaičius negali būti didesnis kaip 43 procentai, t. y. 215 iš 500 vietų. Konstitucijoje numatyta vienintelė išimtis iš šios taisyklės, t. y. atvejis, kai politinės partijos iškelti kandidatai, laimėję rinkimus vienmandatėse apygardose, gauna deputatų mandatus, kurių dalis parlamente procentais viršija politinės partijos bendrą rinkimuose gautų rinkėjų balsų skaičių. Pav., jeigu partija laimi rinkimus 235 vienmandatėse apygardose (47 procentus visų vietų), o apskritai rinkimuose už juos balsavo 35 procentai visų rinkėjų, 8 procentų taisyklė netaikoma. Šiuo atveju skirtumas tarp gautų vietų deputatų rūmuose ir surinktų rinkėjų balsų yra 12 procentų. Tokiu atveju taikoma tik pirmoji taisyklė.

Senatą sudaro 128 senatoriai, iš jų ne mažiau kaip ¼ turi būti opozicinių partijų atstovai (56 str.). 96 senatoriai renkami 32 federacijos subjektų rinkimų apygardose. Kiekviena valstija ir federacinė sostinės apygarda renka po 3 senatorius. Politinė partija pateikia 2 kandidatų sąrašą. Skaičiuojant balsus valstijų rinkimų apygardose taikoma taisyklė: 2 vietos – daugiausia rinkėjų balsų gavusiai politinei partijai, trečioji vieta – antrą vietą laimėjusiai politinei partijai. Likę 32 senatoriai renkami vienoje nacionalinėje daugiamandatėje apygardoje.

31 Mexican Electoral System and the Federal Elections 2006 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-22]. <http://www.ife.org.mx/documentos/preguntas/II_MEXICAN_ELECTORAL_SYSTEM.pdf>; Instituto Federal Electoral [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-21]. <<http://www.ife.org.mx/portal/site/ifev2>>.

Meksika viena pirmųjų po Vokietijos ėmė taikyti mišriąją parlamento rinkimų sistemą ir yra laikoma nepralenkiamą šios sistemos eksperimentuotoja.³² Dabartinė nacionalinio kongreso rūmų sudėtis ir formavimo tvarka susiklostė po kelis dešimtmečius trukusių politinės sistemos ir rinkimų reformų. Dėl pasikeitimų Meksikos politinėje sistemoje per du dešimtmečius (nuo 1977 iki 1996 m.) buvo įgyvendintos 6 esminės politinės teisinės reformos, kurios vyko 4 etapais (vadinama „keturių raundų reforma“⁴³³). Pagrindinis jų tikslas buvo pakeisti rinkimų tvarką ir partinę sistemą, apsaugoti opozicines partijas ir rinkėjus nuo privilegijos vadovaujančiajai partijai koordinuoti ir kontroliuoti rinkimus.³⁴ Kiekviena reforma buvo susijusi su socialinėmis ekonominėmis krizėmis ir rinkimų teisėtumo problemomis, kaip pažymi J. Weldonas, kiekvienos reformos tikslas visuomet buvo vienas – atverti rinkimų sistemą platesniam politinių partijų atstovavimui ir taip patenkinti politinius opozicijos reikalavimus, bet vadovaujančiajai partijai neprarasti rinkimų kontrolės, kuri reikėsi ir rinkimų rezultatų klastojimu.³⁵ Vis dėlto proporcinio atstovavimo laipsniškas plėtimas ir bendros visuomenės demokratėjimo tendencijos galiausiai lėmė vadovaujančios partijos diktatūros žlugimą.

1929 m. susiformavus nacionalinei revoliucinei partijai (vėliau pervadintai institucine revoliucine partija) ir ypač po 1940 m. nacionalinio kongreso rinkimų Meksikos valdymas pasikeitė: jis nebebuvo paremtas karine jėga, revoliucijomis ar kariniais perversmais, bet atsirado civilinis elitas, kuris sukūrė gana tvirtą vykdomosios valdžios perėmimo sistemą, pagrįstą vienos kadencijos arba neperrinkimo (*no reeleccion*) principu.³⁶ Tam tikslui buvo sukurta atitinkama rinkimų organizavimo tvarka, neleidusi konkuruoti opozicinėms politinėms partijoms. 1946 m. rinkimų įstatymu vyriausybei ir institucinei revoliucinei partijai (PRI) buvo perduota visa rinkimų proceso kontrolė, iš jų atstovų buvo formuojama fe-

32 Weldon, J. A. The Consequences of Mexico's Mixed –Member Electoral System, 1988-1997 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <<http://www.ingentaconnect.com/content/oso/535999/2003/00000001/00000001/art00024>>.

33 Klesner, J. L. Electoral Reform in Mexico's Hegemonic Party System: Perpetuation of Privilege or Democratic Advance? [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <http://www2.kenyon.edu/Depts/PSci/Fac/klesner/Electoral_Reform_in_Mexico.htm>.

34 Reyes, C. Q. Impact of the Mexican electoral system evolution on representation, strategic voting, and democratization [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <<http://digitalcommons.uconn.edu/dissertations/AAI3187749/>>.

35 Weldon, J. A. The Consequences of Mexico's Mixed –Member Electoral System, 1988-1997 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <<http://www.ingentaconnect.com/content/oso/535999/2003/00000001/00000001/art00024>>.

36 Klesner, J. L. Electoral Reform in Mexico's Hegemonic Party System: Perpetuation of Privilege or Democratic Advance? [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <http://www2.kenyon.edu/Depts/PSci/Fac/klesner/Electoral_Reform_in_Mexico.htm>.

deracinė rinkimų komisija. Ši rinkimų tvarka iš esmės nesikeitė iki 1977 metų. 1977 m. reforma (*reforma política*) supaprastino politinių partijų steigimo ir registravimo tvarką, išplėtė politinių partijų atstovavimą renkamosiose institucijose, sudarė sąlygas patekti į parlamentą mažoms opozicinėms partijoms. Reformos metu buvo priimtos konstitucijos pataisos, kurios padidino deputatų rūmų narių skaičių nuo 200 iki 400 deputatų ir įtvirtino reikalavimą, kad ne mažiau kaip 100 vietų žemuosiuose parlamento rūmuose turi būti skirta opozicinėms partijoms, 300 narių turi būti renkama vienmandatėse, 100 – daugiamentatėse apygardose. Tačiau ši reforma neapsaugojo rinkimų nuo pažeidimų ir jų rezultatų klastojimo. 1985 m. nacionalinio kongreso ir 1986 m. Chihuahua valstijos gubernatoriaus rinkimų rezultatų klastojimai ir korupcija organizuojant šiuos rinkimus sukėlė politinę krizę ir paskatino imtis naujų reformų. 1986 m. reforma buvo dar vienas žingsnis didinant politinį atstovavimą nacionaliniame kongrese, tačiau kartu stiprinant vykdomosios valdžios galias kontroliuojant rinkimų procesą. Reformą inicijavo respublikos prezidentas Miguelis de la Madridas (1982–1988). Jos metu buvo padaryti atitinkami konstitucijos pakeitimai: nuo 400 iki 500 padidintas deputatų skaičius, nustatyta, kad 200 deputatų turi būti renkama pagal proporcinę rinkimų sistemą. Rinkimų įstatyme buvo nustatyta sudėtinga rinkėjų balsų daugiamentatėse apygardose skaičiavimo formulė, pagal kurią bendras laimėjusios partijos vietų žemuosiuose parlamento rūmuose skaičius negali būti didesnis nei 350.

1988 m. prezidento rinkimus pirmą kartą per 36 metus vos laimėjo institucinės revoliucinės partijos kandidatas Carlosas Salinas (1988–1994). Partijai buvo nesėkmingi ir deputatų rinkimai. Prezidentas nebeteko deputatų rūmuose 2/3 narių daugumos, reikalingos konstitucijos pataisoms priimti. Tai paskatino 1990–1994 m. reformą. 1990 m. C. Salinas, spaudžiamas opozicijos imtis priemonių rinkimų skaidrumui ir demokratiškumui užtikrinti, inicijavo naują rinkimų įstatymą – federacinį rinkimų institucijų ir proceso kodeksą (*Código Federal de Instituciones y Procedimientos Electorales*). Įgyvendinant kodekso reikalavimus buvo įsteigtas nepriklausomas federacinis rinkimų institutas (*Instituto Federal Electoral*, IFE) ir specializuota teisminė institucija – rinkimų tribunolas (*Tribunal Federal Electoral*, TRIFE). Kartu C. Salinas užsitikrino nacionalinio veiksmo partijos (*Partido Accion Nacional*, PAN) paramą konstitucijos pakeitimams, kuriais numatyta, kad partijai, laimėjusiai ne mažiau kaip 35 procentus rinkėjų balsų, skiriama absoliuti dauguma vietų deputatų rūmuose, proporcingumo kriterijai skirstant vietas taikomi tik tuo atveju, kai nė viena partija nesurenka 35 procentų rinkėjų balsų. 1994 m. rinkimų įstatyme buvo numatyti pakeitimai, kuriais rinkimų rezultatų klastojimas pripažintas kriminaliniu nusikaltimu ir įsteigta speciali rinkimų prokuroro tarnyba tokiems nusikaltimams tirti. Pirmą kartą įstatymu buvo įtvirtinta galimybė atvykti į šalį užsienio valstybių stebėtojams. 1996

m. buvo atlikta dar viena reforma. Konstitucijos ir rinkimų įstatymo pakeitimais buvo sumažintos galimybės patekti į parlamentą mažoms politinėms partijoms: atsakyta sąlyginio registravimo, įvestas 2 procentų praeinamasis barjeras; pakeista senato sudėtis: nustatyta, kad $\frac{1}{4}$ senato narių renkama vienoje nacionalinėje apygardoje pagal proporcinę sistemą; nustatyta, kad rinkimus į deputatų rūmus laimėjusios partijos proporcinis atstovavimas negali viršyti 8 procentų nuo gautų rinkėjų balsų, o bendras šios partijos atstovų skaičius negali būti didesnis nei 60 procentų; pirmą kartą buvo įtvirtinta, kad federacinės apygardos vadovas (*Jefe*), vykdamas kartu gubernatoriaus ir mero funkcijas, yra renkama institucija.

Įgyvendinus minėtas reformas Meksikoje susiformavo pakankamai tvirta dvipartinė-tripartinė sistema³⁷, kurioje dominuoja ir dėl politinės valdžios varžosi trys politinės partijos: nacionalinio veiksmo partija (*Partido Accion Nacional*), demokratinės revoliucijos partija (*Partido de la Revolucion Democratica*) ir institucinė revoliucinė partija (*Partido Revolucionario Institucional*). Pvz., pagal 2006 m. deputatų rūmų rinkimų rezultatus jos gavo atitinkamai 206, 126 ir 104 deputatų mandatus, o pagal tų pačių metų senato rinkimų rezultatus – atitinkamai 52, 26 ir 33 senatorių mandatus.³⁸ Kitos politinės partijos paprastai dalyvauja rinkimuose sudariusios koalicijas su viena iš dominuojančių politinių partijų. Politinės partijos daugiausia yra finansuojamos iš valstybės biudžeto ir gali laisvai naudotis visuomenės informavimo priemonėmis rinkimų kampanijos metu. Šiuo metu Meksika turi visiškai nepriklausomą depolitizuotą rinkimų organizavimo instituciją, užtikrinančią efektyvų rinkimų proceso administravimą³⁹ – federalinį rinkimų institutą, kurio generalinės tarybos narius tvirtina kongresas 2/3 narių balsų dauguma. Institute dirba apie 13 tūkst. etatinių tarnautojų ir veikia profesionali rinkimų tarnyba, kurioje dirba apie 2400 žmonių.⁴⁰ Meksikoje veikia specializuotas federalinis rinkimų tribunolas (*Tribunal Electoral del Poder Judicial de la Federacion*, TRIFE), nagrinėjantis skundus dėl rinkimų pažeidimų.

Kita vertus, iki šiol diskutuojama dėl tam tikrų parlamento sudarymo kriterijų ir rinkimų organizavimo tvarkos. Anne Twomey, analizuodama subnacionalinių (federacijos subjektų) interesų atstovavimą aukštuosiuose parlamento rūmuose, pripažįsta, kad Meksikoje jie yra nepakankamai atstovaujami dėl kelių

37 Weldon, J. A. The Consequences of Mexico's Mixed –Member Electoral System, 1988–1997. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <<http://www.ingentaconnect.com/content/oso/535999/2003/00000001/00000001/art00024>>.

38 Instituto Federal Electoral [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-21]. <<http://www.ife.org.mx/portal/site/ifev2>>.

39 Pastor, R. A. What the U.S. could learn from Mexico [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <<http://articles.latimes.com/2006/jul/08/opinion/oe-pastor8>>.

40 *Ibid.*

priežasčių: 1) senato nariai yra renkami tiesiogiai gyventojų pagal proporcinę rinkimų sistemą, todėl jie labiau atstovauja ne federacinių vienetų, o partijų interesams; 2) Meksikoje yra stiprios centralizuotai organizuotos nacionalinės partijos, kurios dominuoja politiniame gyvenime, tiek nacionaliniu, tiek subnacionaliniu lygiu, todėl subnacionaliniai atstovai balsuoja ir priima sprendimus aukštesniuose parlamento rūmuose vadovaudamiesi partijos linija ir negina subnacionalinių interesų.⁴¹ Kongresui buvo pateikta keletas siūlymų keisti senatorių rinkimų tvarką ir atsisakyti jų rinkimo vienoje nacionalinėje apygardoje, argumentuojant tuo, kad tokia tvarka netinkama valstijoms atstovaujantiems rūmams.⁴²

Senatoriams ir deputatams garantuojamas indemnitetas: kadencijos metu jie negali būti persekiojami ir traukiami atsakomybėn už nuomonę ar kalbas (61 str.). Parlamento nariai negali užimti kitų pareigų federacijos ar valstijų tarnybose, turėti kitų įsipareigojimų be išankstinio atitinkamų parlamento rūmų sutikimo (62 str.). Paaikškęs šios konstitucinės nuostatos pažeidimams, parlamento nariai netenka mandato. Parlamentarai atsako už visus kriminalinius nusikaltimus ir tarnybinius nusižengimus, kuriuos jie padaro kadencijos metu (108 str.), tačiau norint juos patraukti baudžiamojon atsakomybėn reikalingas deputatų rūmų sutikimas (109 str.).

Parlamento darbas vyksta sesijomis. Konstitucija numato, kad senato ir deputatų rūmų sesijos prasideda ir baigiasi tuo pačiu metu, kasmet vyksta dvi eilinės sesijos – pirmoji prasideda lapkričio 1 d. ir baigiasi ne vėliau kaip gruodžio 31 d.; antroji prasideda balandžio 15 d. ir baigiasi liepos 15 d. (65 str.). Laikotarpiu tarp sesijų parlamento funkcijas vykdo nuolatinis komitetas (*Comision Permanente*), kurį sudaro 37 nariai (19 deputatų ir 18 senatorių, 78 str.). Komiteto narius renka atitinkami parlamento rūmai dieną prieš uždarant eilinę sesiją. Nuolatinis komitetas turi išimtinę teisę savo iniciatyva ar pareikalavus prezidentui sušaukti neeilinę sesiją. Tokia sesija šaukiama, jei už sprendimą balsuoja ne mažiau kaip 2/3 komiteto narių. Pirmajame eilinės kongreso sesijos posėdyje dalyvauja respublikos prezidentas, kuris turi pateikti parlamentarams rašytinę ataskaitą apie padėtį valstybėje. Atidarant neeilinę kongreso ar vienu iš jo rūmų sesiją nuolatinio komiteto pirmininkas turi paskelbti apie jos sušaukimo motyvus ir priežastis (69 str.). Visi kongreso nutarimai yra priimami įstatymo ar dekreto forma (70 str.). Konstitucija numato, kad senatas ir deputatų rūmai negali pradėti sesijos, jei į ją susirenka mažiau kaip pusė parlamentarų, tačiau senatoriai ir deputatai,

41 Twomey, A. The involvement of sub-national entities in direct and indirect constitutional amendment within federations [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-12]. <<http://camlaw.rutgers.edu/statecon/workshop11greece07/workshop11/Twomey.pdf>>.

42 Mexico: Democratization through Electoral Reform [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-22]. <http://aceproject.org/ace-en/topics/es/esy/esy_mx>.

įstatymo nustatytą dieną susirinkę į pirmąjį posėdį, turi teisę įpareigoti nedalyvavusius posėdyje parlamentarų atvykti į posėdį ne vėliau kaip per 30 dienų ir įspėti juos, kad neatvykimas nustatytu laiku reiškia, kad jie atsisako mandato, ir jų vietą užims į posėdį kviečiami deputatų ir senatorių pavaduotojai. Jei per 30 dienų ir pastarieji neatvyksta į posėdį, skelbiami rinkimai laisvai senatoriaus ar deputato vietai užimti (63 str.). Senato ir deputatų rūmų darbo tvarką ir struktūrą nustato įstatymas ir kongreso reglamentas.⁴³

Meksikos kongresas vykdo tradicines parlamentui priskirtas funkcijas: leidžia įstatymus, tvirtina valstybės biudžetą, vykdo parlamentinę kontrolę ir turi kitus konstitucijoje numatytus įgaliojimus. Tam tikrus įgaliojimus vykdo tik senatas arba deputatų rūmai, tačiau dauguma jų numatyti abejiems parlamento rūmams. Konstitucijoje (74 str.) numatyta, kad deputatų rūmams priklauso išimtinė teisė spręsti klausimus, susijusius su valstybės biudžetu ir valstybės mokesčiais, tvirtinti valstybės biudžetą; kontroliuoti vyriausiojo valstybės išdininko tarnybą; teisė kreiptis į senatą su iniciatyva pradėti apkaltą (*juicio politico*) konstitucijoje nurodytiems asmenims (prezidentui, senatoriams, deputatams, aukščiausiojo teismo teisėjams, rinkimų tribunolo magistratams, federalinio rinkimų instituto generalinės tarybos nariams, valstybės sekretoriams, generaliniam prokurorui, valstijų gubernatoriams ir parlamentų nariams, federacinės apygardos vadovui ir asamblėjos deputatams) ir joje nustatytais pagrindais. Toks sprendimas priimamas absoliučia visų deputatų balsų dauguma (111 str.). Senatui priklauso teisė organizuoti apkaltą ir priimti galutinį sprendimą dėl anksčiau minėtų pareigūnų pašalinimo iš pareigų. Sprendimas dėl valstybės pareigūno pašalinimo iš pareigų priimamas ne mažiau kaip 2/3 visų senato narių dauguma (110 str.). Senatas taip pat sprendžia visus klausimus, susijusius su užsienio politika, valstybės gynyba ir vidaus saugumu; ratifikuoja tarptautines sutartis ir susitarimus su užsienio valstybėmis, kuriuos sudaro prezidentas; sankcionuoja prezidento sprendimus leisti nacionalinei kariuomenei atsitraukti nuo valstybės sienos, užsienio valstybių kariuomenei pereiti valstybės teritoriją, užsienio valstybių kariniams laivams būti Meksikos teritoriniuose vandenyse, jeigu šie veiksmai trunka ilgiau kaip vieną mėnesį (76 str. 3 d.); tvirtina prezidento skiriamus diplomatinis atstovus, generalinius konsulus, sausumos kariuomenės, karinio jūrų ir oro laivyno aukščiausio rango pareigūnus; turi teisę skirti laikinąjį valstijos gubernatorių tuo atveju, kai joje nelieka konstitucinių valdžios institucijų (76 str. 5 d.); sprendžia politinius ginčus tarp valstijų tais atvejais, kai viena iš valstijų kreipiasi į senatą arba kai

43 Ley Organica del Congreso General de los Estados Unidos Mexicanos [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <http://www.senado.gob.mx/marco_juridico.php?ver=organica>; Reglamento para el Gobierno Interior del Congreso General de los Estados Unidos Mexicanos [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <http://www.senado.gob.mx/marco_juridico.php?ver=reglamento>.

dėl karinio konflikto tarp valstijų kyla grėsmė konstitucinei santvarkai; pritaria ar nepritaria prezidento siūlymui skirti, atleisti ar išleisti atostogų aukščiausiojo teismo teisėjus; turi kitus įgaliojimus, kuriuos numato konstitucija.

Kitus konstitucijos 73 straipsnyje numatytus įgaliojimus vykdo kongresas įstatymo ir reglamento nustatyta tvarka. Kongresas turi išimtinę teisę leisti įstatymus. Ši teisė, išskyrus konstitucijoje numatytus ypatingus atvejus, negali būti perleidžiama vykdomajai valdžiai. Įstatymų iniciatyvos teisę turi deputatai ir senatoriai, respublikos prezidentas ir valstijų parlamentai (71 str.). Teoriškai įstatymų iniciatyvos teisę turi visi nurodyti subjektai, tačiau praktiškai prezidentas inicijuoja apie 90 procentų visų įstatymų.⁴⁴ Konstitucija nustato, kad įstatymų projektai, kuriuos teikia respublikos prezidentas, kongreso nuolatinis komitetas ir valstijų parlamentai, svarstomi pirmumo eile. Įstatymų projektai yra pateikiami senatui arba deputatų rūmams. Atitinkami rūmai apsvarstę inicijuotą projektą perduoda jį svarstyti kitiems rūmams. Įstatymas laikomas priimtu, jeigu už jį balsavo dauguma senato ir deputatų rūmų narių. Jeigu prezidentas neturi pastabų, jis priimtą įstatymą turi pasirašyti ir paskelbti nedelsdamas (72 str.). Jeigu prezidentas per 10 darbo dienų nepasirašo ir negrąžina kongresui įstatymo su pastabomis, laikoma, kad įstatymui pritarta. Jeigu įstatymui ar dekretui prezidentas iš dalies arba visiškai nepritaria, įstatymas ar dekretas grąžinamas jį inicijavusiems rūmams pakartotinai svarstyti. Pakartotinai apsvarstytas įstatymas ar dekretas laikomas priimtu, jeigu už jį balsavo 2/3 senatorių ir deputatų. Priimtą įstatymą prezidentas nedelsdamas turi pasirašyti. Tokiais atvejais balsavimas yra vardinis. Konstitucijos keitimui yra nustatyti griežtesni reikalavimai. Konstitucijos pakeitimai laikomi priimtais, jeigu už juos balsuoja 2/3 kongreso narių ir jiems pritaria dauguma Meksikos valstijų parlamentų (135 str.). Konstitucijos pakeitimus skelbia kongresas.

Kongresas steigia naujas valstijas ir federacines apygardas, reorganizuoja valstijas; keičia aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų buveines; nustato tiesioginius ir netiesioginius valstybės mokesčius, muito mokesčius; nustato pagrindus, kuriais remiantis vykdomoji valdžia gali prisiimti įsipareigojimus dėl valstybės paskolos ir jos grąžinimo tvarkos; steigia valstybės banką ir monetų kalyklas; nustato valiutų kursą; priima organinį įstatymą dėl vyriausiojo valstybės išdininko; skelbia karą; priima įstatymus dėl karo prievolės ir kariuomenės struktūros, dėl pilietybės ir užsieniečių teisinės padėties, imigracijos ir sveikatos apsaugos bei kt.; skelbia amnestiją; vykdo rinkikų kolegijos funkciją, skiriant laikinąjį ir pavaduojantį respublikos prezidentą, suteikia atostogas prezidentui; priima prezidento atsistatydinimą; turi kitus konstitucijoje numatytus įgaliojimus.

44 *Mexico* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://countrystudies.us/mexico/>>.

Vykdomoji valdžia. Vykdomąją valdžią vykdo respublikos prezidentas. Remiantis konstitucijos 80 straipsniu oficialus šios institucijos pavadinimas yra Jungtinių Meksikos valstijų prezidentas (*Presidente de los Estados Unidos Mexicanos*). Respublikos prezidentas yra aukščiausiasis valstybės, vyriausybės vadovas ir vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas. Istoriskai susiklostė, kad prezidento institucija iki XX a. pabaigos buvo aukščiausioji Meksikos valstybės ir politinės sistemos institucija.

Respublikos prezidentu gali būti Meksikos pilietis pagal kilmę (*mexicano por nacimiento*), kurio vienas iš tėvų yra Meksikos pilietis pagal kilmę; ne mažiau kaip 20 metų gyvenęs Meksikoje, iš jų ne mažiau kaip vienerius metus iki rinkimų dienos nuolat čia gyvenantis, jeigu jam iki rinkimų dienos yra suėję ne mažiau kaip 35 metai ir jeigu jam neapribota rinkimų teisė (82 str.). Prezidentu negali būti renkamas asmuo, turintis bažnytinį statusą, dvasininkas, buvęs respublikos prezidentas, asmuo, buvęs laikinuoju prezidentu, laikinai einančiu prezidento pareigas ar pavaduojančiu prezidentu. Prezidentu negali būti renkami asmenys, tarnaujantys nacionalinėse ginkluotuosiose pajėgose ar tarnavę jose, jeigu nuo tarnybos pabaigos iki rinkimų dienos nepraėjo 6 mėnesiai; taip pat asmenys, einantys valstybės sekretoriaus ar jo pavaduotojo, generalinio prokuroro, valstijos gubernatoriaus ar federacinės apygardos vadovo pareigas ar ėję šias pareigas, jeigu nuo jų atsistatydinimo iš pareigų iki rinkimų dienos nepraėjo daugiau kaip 6 mėnesiai (82 str.).

Konstitucija įtvirtina plebiscitinį prezidentinio valdymo modelį ir prezidento neperrinkimo (*no reeleccion*) principą. Meksikos prezidentas renkamas piliečių tiesiogiai 6 metams ir negali būti renkamas kitai kadencijai (83 str.). Kai kurių autorių teigimu, plebiscitinio pobūdžio prezidentinis valdymas labiau atitinka Lotynų Amerikos autoritarizmo tradicijas ir siekius,⁴⁵ o neperrinkimo principas apsaugo valstybės valdymą nuo ilgalaikės vieno asmens diktatūros, kita vertus, sumažina prezidento atsakomybę rinkėjams, su kuriais jam neteks daugiau susitikti.⁴⁶ Prezidentas renkamas pagal mažoritarinę rinkimų sistemą paprasta rinkėjų balsų dauguma pagal tvarką, kurią nustato rinkimų įstatymas. Pirmieji prezidento rinkimai šešerių metų kadencijai (*sexenio*) buvo surengti 1934 m. (iki tol prezidentas buvo renkamas ketverių metų kadencijai). Nuo to laiko iki XX a. pabaigos Meksikoje susiklostė gana unikali „paslaptinga ir mistiška“ prezidento rinkimų tvarka, tiksliau, prezidento įgaliojimų perdavimo procesas, kai Meksikos prezidentai, atstovaujantys vadovaujančiai institucinei revoliucinei partijai, vie-

45 Valades, D. Cabinet Government and Latin American Neopresidentialism [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-16]. <<http://info8.juridicas.unm.mx/cont/4/arc/arc10.htm>>.

46 Mexico: Democratization through Electoral Reform [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-22]. <http://aceproject.org/ace-en/topics/es/esy/esy_mx>.

šai įvardydavo būsimą prezidentą, taip įteisindami vadinamą „didžiojo piršto“ (*el dedazo*) privilegiją. Tai leido kadenciją baigiantiems prezidentams pasirinkti kandidatą į prezidentus, kuris atsižvelgiant į socialines politines aplinkybes ir viešąją nuomonę galėtų pakeisti arba tęsti anksčiau vykdytą politiką. Pažymėtina, kad sumanus kandidatų į prezidentus parinkimas buvo vienas iš svarbiausių vienpartinės diktatūros prisitaikymo prie socialinių politinių sąlygų elementas, leidęs ilgai išsaugoti šią valstybės valdymo sistemą⁴⁷, o prezidentui tapti „šešerių metų diktatoriumi“⁴⁸. Todėl istorinę reikšmę turėjo 2000 m. Meksikos prezidento rinkimai. Pirmą kartą po 1910 m. šalies prezidentu buvo išrinktas opozicinės nacionalinio veiksmo partijos atstovas Vicentas Foxas Quesada (2000–2006).⁴⁹ 2000 m. rinkimai buvo reikšmingi ir tuo, kad tai buvo pirmieji skaidrūs ir demokratiški prezidento rinkimai po Meksikos revoliucijos. Jie paskatino imtis naujų konstitucinių reformų siekiant įveikti iki tol Meksikos politinėje sistemoje vyravusį autoritarinį *presidencialismo* režimą ir „vienpartinę demokratiją“⁵⁰.

Meksikos konstitucija neįtvirtina viceprezidento institucijos. Joje numatyta, kad tais atvejais, kai prezidentas nebegali eiti pareigų pirmaisiais ir antraisiais kadencijos metais, kongresas, jeigu vyksta sesija, nedelsiant reorganizuojamas į rinkikų kolegiją ir dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 visų parlamento narių slaptu balsavimu absoliučia balsų dauguma išrenka laikinąjį prezidentą (*presidente interino*) ir per 10 dienų nuo jo išrinkimo skelbia prezidento rinkimus likusiam prezidento kadencijos laikui. Rinkimai organizuojami ne anksčiau kaip 14 ir ne vėliau kaip 18 mėnesių nuo jų paskelbimo dienos (84 str. 1 d.). Jeigu sesija nevyksta, kongreso nuolatinis komitetas nedelsdamas skiria asmenį, laikinai einantį prezidento pareigas (*presidente provisional*), ir kviečia neeilinę kongreso sesiją laikinajam prezidentui išrinkti. Tais atvejais, kai prezidentas nebegali eiti pareigų likusių ketverių kadencijos metų laikotarpiu, kongresas, jeigu vyksta sesija, išrenka prezidento pavaduotoją (*presidente substituto*) likusiam prezidento kadencijos laikui (84 str. 3 d.). Prezidento pavaduotojas renkamas tokia pat tvarka kaip ir laikinasis prezidentas. Jeigu sesija nevyksta, kongreso nuolatinis komitetas nedelsiant skiria asmenį, laikinai einantį prezidento pareigas ir kviečia neeilinę kongreso sesiją pavaduojančiam prezidentui išrinkti. Tais atvejais, jeigu išrinktasis

47 *Mexico* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://countrystudies.us/mexico/>>.

48 Klesner, J. L. Electoral Reform in Mexico's Hegemonic Party System: Perpetuation of Privilege or Democratic Advance? [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24] <http://www2.kenyon.edu/Depts/PSci/Fac/klesner/Electoral_Reform_in_Mexico.htm>.

49 Dabartinis Meksikos prezidentas Felipe Calderon, išrinktas 2006 m., taip pat atstovauja nacionalinio veiksmo partijai.

50 Zamora, S. T.; Cossio, J. R. Mexican Constitutionalism after *Presidencialismo* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=914998>.

prezidentas nepradedą eiti pareigų konstitucijoje nustatytu laiku (gruodžio 1 d.) arba neįvyksta prezidento rinkimai ir nepaskelbiami rinkimų rezultatai iki gruodžio 1 d., prezidentas, kurio kadencija baigiasi, netenka įgaliojimų ir kongresas 84 str. 1 d. nustatyta tvarka renka laikinąjį prezidentą (85 str. 1 d.).

Prezidentą, laikinai negalintį eiti pareigų, tuo laiku pavaduoja kongreso (kongreso nuolatinio komiteto) paskirtas laikinasis prezidentas. Jeigu prezidentas negali eiti pareigų daugiau kaip 30 dienų laikotarpiu tarp kongreso sesijų, kongreso nuolatinis komitetas šaukia neeilinę sesiją dėl atostogų prezidentui suteikimo ir laikinojo prezidento skyrimo (85 str. 3 d.). Konstitucija draudžia prezidentui išvykti iš šalies be kongreso, o laikotarpiu tarp sesijų – kongreso nuolatinio komiteto sutikimo (88 str.). Konstitucija numato, kad prezidentas gali atsistatydinti tik esant svarbioms aplinkybėms. Jo prašymą nagrinėja ir jame nurodytas aplinkybės vertina kongresas (86 str.). Prezidentui garantuojamas imunitetas: kadencijos metu jis gali būti traukiamas atsakomybėn tik už valstybės išdavimą ir sunkius kriminalinius nusikaltimus (108 str. 3 d.) ir tik esant šiems pagrindams kongresas gali jį pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Respublikos prezidentas turi įstatymų ir konstitucijos keitimo iniciatyvos teisę, pasirašo ir skelbia įstatymus, turi įstatymų ir parlamento priimamų dekretų veto teisę (71, 72 str.). Prezidentas gali leisti įstatymus tik išimtiniais atvejais, nurodytais konstitucijos 29 str., t. y. valstybės ginkluoto užpuolimo metu; kai valstybėje kyla grėsmė visuomenės rimčiai ir kitais ypatingais atvejais, kurie kelia rimtą pavojų visuomenės saugumui ar sukelia ginkluotą konfliktą. Pažymėtina, kad įstatymo promulgavimo teisę turi tik prezidentas, konstitucijoje nenumatyta, kas turėtų pasirašyti įstatymą, jei prezidentas jo nepasirašytų ir nepaskelbtų. Net ir tuo atveju, jeigu parlamentas atmeta prezidento veto, nėra jokio konstitucinio pagrindo, įpareigojančio prezidentą paskelbti parlamento priimtą įstatymą.

Respublikos prezidentas skiria ir savo nuožiūra atleidžia valstybės sekretorius ir kitus kabineto narius; atleidžia diplomatinis agentus, aukščiausius valstybės išdo pareigūnus; skiria ir atleidžia kitus valstybės pareigūnus, kuriuos nustato konstitucija ir įstatymai; pritarus senatui skiria ir atšaukia ambasadorius, diplomatinis agentus ir generalinius konsulus užsienio valstybėse; senatui pritarus skiria pulkininkus ir kitus aukšto rango karininkus bei aukščiausius valstybės išdo pareigūnus; įstatymo nustatyta tvarka skiria visus kitus kariuomenės, jūrų ir oro laivyno karininkus; yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas; kongresui pritarus valstybės vardu skelbia karą ir sudaro taikos sutartis; sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus ir vykdo užsienio politiką; palaiko diplomatinis santykius, sudaro tarptautines sutartis su užsienio valstybėmis ir teikia jas ratifikuoti kongresui; kongreso nuolatinio komiteto sprendimu šaukia neeilinę kongreso sesiją; teikia teisminei valdžiai visokeriopą paramą, būtiną jos funk-

cijoms įgyvendinti; atidaro visų rūšių uostus; steigia jūrų ir pasienio muitines; teikia malonę nuteistiesiems; senato pritarimu skiria, atleidžia, išleidžia atostogų Aukščiausiojo teisingumo teismo teisėjus.

Prezidentas įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus leidžia nutarimus (*reglamentos*), dekretus (*decretos*), susitarimus (*acuerdos*) ir įsakymus (*ordenes*), kurie turi būti kontrasignuoti atitinkamo valstybės sekretoriaus (92 str.). Konstitucija numato, kad valstybės valdymo funkcijai įgyvendinti organiniu įstatymu (*ley organica*) turi būti nustatytas atitinkamas skaičius valstybės sekretorių ir apibrėžta jų kompetencija (90 str.). Valstybės sekretoriumi gali būti skiriamas Meksikos pilietis pagal kilmę, ne jaunesnis kaip 30 metų, jeigu jam neapribota rinkimų teisė (91 str.). Senatui ar deputatų rūmams pareikalavus valstybės sekretoriai pagal kompetenciją privalo teikti informaciją, susijusią su svarstomu įstatymu ar kitu klausimu, o kiekvienos eilinės sesijos pradžioje – atskaitą apie padėtį jų vadovaujamoje valdymo srityje (93 str.).

Teisminė valdžia. Konstitucijos 94 straipsnyje įtvirtinta, kad teisminę valdžią federacijoje vykdo aukščiausiasis teisingumo teismas (*Supreme Corte de Justicia*), rinkimų tribunolas (*Tribunal Electoral*), kolegialūs ir vienasmeniai apygardų teismai (*Tribunales Colegiados y Unitarios de Circuito*) ir apylinkių teismai (*Juzgados de Distrito*).

Kaip pažymi Alexis Gilmanas, dėl susiklosčiusių įvairių istorinių, struktūrinių, politinių ir socialinių kultūrinių aplinkybių Meksikos teismai yra silpniausia grandis federacijos valdžių sistemoje.⁵¹ Siekiant reformuoti teismų sistemą, sustiprinti teismo galias ir nepriklausomumą, nuo 1994 m. buvo pradėta teismų reforma ir padaryti atitinkami konstitucijos straipsnių, reglamentuojančių teismų veiklą, pakeitimai. Rengiant konstitucijos pataisas buvo siūloma steigti europietiškojo modelio konstitucinės kontrolės instituciją, buvo nuomonių, kad konstitucinės kontrolės (ne tik konstitucinės rinkimų kontrolės) funkcijas turi vykdyti naujai įteigtas federalinis rinkimų tribunolas. Tačiau konstitucinės kontrolės institucijos steigimas būtų reiškęs kardinalią teisminės valdžios reformą, teisminės valdžios struktūros pakeitimą ir dalies aukščiausiojo teismo funkcijų perėmimą, todėl nugalėjo amerikietiškosios sistemos šalininkai, konstituciniai ginčai buvo priskirti aukščiausiojo teismo kompetencijai. Pažymėtina, kad JAV konstitucija ir joje įtvirtinta teismų sistema nuo XIX a. buvo Meksikos politikų „politinė ir socialinė utopija“⁵², nors iš esmės jie buvo intelektualiai (tiek politiniu, tiek socialiniu, tiek teisiniu požiūriu) susiję su kontinentine Europa, visų pirma su Pran-

51 Gilman, A. Making Amends with the Mexican Constitution: reassessing the 1995 Judicial Reforms and Considering Prospects for Further Reform [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-08]. <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5433/is_200301/ai_n21341884/print?tag=artBody;col1>.

52 Hale, C. A. *The Civil Law Tradition and Constitutionalism in Twentieth-Century Mexico: The Legacy of Emilio Rabasa* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://www.historycooperative.org/journals/lhr/18.2/hale.html>>.

cūzija ir Ispanija. Kaip pažymi C. Hale'as, Meksikos aukščiausiasis teismas iki šiol funkcionuoja kaip dviejų sistemų, prancūzų ir šiaurės amerikiečių, hibridas, jo nepriklausomumas valstybės valdžios sistemoje yra pakirstas.⁵³ Meksikos ir JAV instituciniai ir teisiniai skirtumai, teigia jis, buvo ir yra pakankamai akivaizdūs, „nepaisant bendros valstybės sienos ir neišvengiamos įtakos, kuri reiškiasi iš abiejų pusių, konkuruojant skirtingoms teisinėms tradicijoms“⁵⁴.

Nuo 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojo konstitucijos pakeitimai, kuriais buvo sumažintas aukščiausiojo teismo teisėjų skaičius, pakeista jų skyrimo tvarka, išplėsta šio teismo kompetencija, įsteigta federalinė teismų taryba (*Consejo de la Judicatura Federal*), kuriai pavesta administruoti teismų veiklą. Nors Meksika turi ilgametes konstitucijos keitimo tradicijas, ši konstitucinė teismų reforma buvo reikšminga tuo, kad pirmą kartą nuo konstitucijos priėmimo ji buvo orientuota ne į vykdomosios valdžios, bet į teismų galios stiprinimą.

Aukščiausiąjį teismą sudaro 11 teisėjų. Konstitucija numato, kad teismas gali posėdžiauti visos sudėties, kai šaukiamas plenumas (*del Pleno*), arba pasidalijęs į skyrius (*salas*) (94 str.). Teisėjus skiria respublikos prezidentas senato pritarimu 15 metų kadencijai pagal tvarką, kurią nustato konstitucijos 96 straipsnis. Jame numatyta, kad respublikos prezidentas turi pateikti senatui 3 kandidatų sąrašą, iš kurių vieną senatas 2/3 balsų dauguma patvirtina teisėju. Jeigu senatas per 30 dienų nuo kandidatų pateikimo nepriima sprendimo, prezidentas savo nuožiūra pasirenka vieną kandidatą ir skiria jį teisėju. Jeigu senatas nepritaria nė vienai iš pateiktų kandidatūrų, prezidentas teikia naują kandidatų sąrašą. Jeigu senatas nepritaria antrą kartą pateiktoms kandidatūroms, prezidentas savo nuožiūra pasirenka vieną iš kandidatų ir skiria jį teisėju. Aukščiausiojo teismo pirmininką renka aukščiausiojo teismo teisėjai kas ketverius metus, tas pats teisėjas negali būti perrenkamas pirmininku antrai kadencijai iš eilės.

Konstitucija numato griežtus reikalavimus, kuriuos turi atitikti aukščiausiojo teismo teisėjas. Aukščiausiojo teismo teisėju gali būti skiriamas nepriekaištingos reputacijos Meksikos pilietis pagal kilmę, turintis visas politines ir civilines teises, ne jaunesnis kaip 35 metų, turintis ne mažesnę kaip dešimties metų teisėtai šalyje registruoto advokato praktiką, ne mažiau kaip dvejus pastaruosius metus iki paskyrimo teisėju gyvenantis Meksikoje (95 str.). Teisėjais negali būti skiriami valstybės sekretoriai, respublikos generalinis prokuroras, federacinės apygardos prokuroras, senatoriai, deputatai, valstijų gubernatoriai, federacinės apygardos

53 Hale, C. A. *The Civil Law Tradition and Constitutionalism in Twentieth-Century Mexico: The Legacy of Emilio Rabasa* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. < <http://www.historycooperative.org/journals/lhr/18.2/hale.html> >.

54 *Ibid.*

dos vadovas ar asmenys, ėję šias pareigas, jeigu nuo jų atsistatydinimo nepraėjo vieneri metai (95 str.).

Rinkimų tribunolo magistratus aukščiausiojo teismo siūlymu skiria senatas 2/3 senatorių balsų dauguma (99 str.). Pagal dabar galiojantį įstatymą rinkimų tribunolą sudaro nuolatiniai aukštieji rūmai (*sala superior*), į kuriuos skiriami 7 magistratai ir penki laikinieji regioniniai rūmai (*salas regionales*), veikiantys nacionalinių rinkimų laikotarpiu, į kuriuos skiriama po tris magistratus.⁵⁵ Kitų bendrosios kompetencijos teismų veiklą administruoja, skiria ir atleidžia teisėjus federalinė teismų taryba. Taryba yra teisminės valdžios struktūrinis vienetas (*un organo del Poder Judicial*), vykdamas teismų administravimo funkciją (100 str.). Tarybos sprendimai gali būti skundžiami aukščiausiajam teismui. Taryba savarankiškai nustato teisėjų skaičių, apygardos teismų teritorinę jurisdikciją, apygardos ir apylinkių teismų nagrinėjamų bylų rūšis. Teismų tarybą sudaro 7 nariai: aukščiausiojo teismo pirmininkas, trys teisėjai, atstovaujantys kolegialiems ir vienasmeniams apygardų bei apylinkių teismams, išrinkti burtais, du patarėjai, kuriuos skiria senatas, ir vienas patarėjas, kurį skiria prezidentas.

1995 m. konstitucijos pakeitimais buvo išplėtos aukščiausiojo teismo jurisdikcijos ribos. Dabar ji apima ne tik ginčų dėl teisės nagrinėjimą, bet ir tam tikras konstitucinės kontrolės funkcijas. Konstitucijos 105 str. numatyta, kad aukščiausiasis teismas nagrinėja konstitucinius ginčus dėl teisės aktų konstitucingumo ir valdžių kompetencijos padalijimo, išskyrus ginčus, susijusius su rinkimų teisės pažeidimais, ir ginčus dėl sienų tarp valstijų. Jeigu aukščiausiojo teismo sprendimas priimamas ne mažesne kaip 8 teisėjų balsų dauguma, jis tampa precedentu keturių rūšių bylose: 1) sprendžiant ginčus tarp federacijos vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios; 2) sprendžiant ginčus tarp atskiros valstijos valdžios institucijų dėl teisės aktų ar jų nuostatų konstitucingumo; 3) sprendžiant ginčus tarp federacinės apygardos valdžios institucijų; 4) sprendžiant ginčus, ar federacijos valdžios institucijų aktai nepažeidžia valstijų ir municipalitetų konstitucinių teisių. Sprendimai šiose bylose, priimti mažesne teisėjų balsų dauguma, ir sprendimai kitų rūšių bylose yra privalomi tik toje byloje dalyvaujančioms šalims. Konstitucija numato, kad į aukščiausiajį teismą dėl nacionalinių teisės aktų konstitucingumo turi teisę kreiptis ne mažiau kaip 33 procentai deputatų arba senatorių, taip pat generalinis prokuroras, jeigu nuo teisės akto paskelbimo nepraėjo daugiau kaip 30 dienų. Inicijuoti bylą, kurioje viena iš šalių yra federalinė valdžios institucija, gali aukščiausiasis teismas savo iniciatyva, taip pat vienasmeniai apygardų teismai ir generalinis prokuroras.

55 Tribunal Electoral del Poder Judicial de la Federacion [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-21]. <<http://www.trife.gob.mx/>>.

Išvados

Meksikos konstitucingumo raida susijusi su Meksikos nepriklausomybės karu (1810–1821). XIX a. priimtos liberalios 1824 m. ir 1857 m. konstitucijos buvo parengtos pagal JAV konstitucijos modelį atsižvelgiant į Ispanijos teisinės sistemos, su kuria istoriškai buvo susijusi Meksikos teisė, ypatumus bei liberaliosios 1812 m. Ispanijos konstitucijos dvasią. Jos įtvirtino Meksiką kaip atstovaujamają federacinę respubliką, kurios pagrindą sudaro tautos suvereniteto, valdžių padalijimo principai ir pagarba žmogaus teisėms. Tačiau abiejų konstitucijų likimą ir liberalias konstitucines reformas komplikavo realios to meto politinės, socialinės ekonominės sąlygos bei autoritarinis valstybės valdymas.

1917 m. Meksikos konstitucija buvo parengta remiantis 1857 m. konstitucija papildant ją radikaliomis nuostatomis ir idėjomis, atspindinčiomis to meto revoliucines nuotaikas, socialinius interesus, politines teorijas ir politinės valdžios planus. Ši konstitucija laikoma viena radikaliausių ir prieštaringiausių konstitucijų pasaulyje. Nepaisant to, joje įtvirtinta nemažai liberalių principų ir nuostatų, būdingų JAV konstitucijai (federalizmas, valdžių padalijimas, neatimamos žmogaus teisės, valstybės ir bažnyčios atskyrimas).

Konstitucija įtvirtina griežtą valdžių padalijimo doktriną, draudžiančią vienam asmeniui ar korporacijai vykdyti dviejų valstybės valdžių funkcijas, o vykdomajai valdžiai – leisti įstatymus, tačiau realiai dėl išsigalėjusios vienpartinės diktatūros, vyravusios iki XX a. pabaigos, ir autoritarinio prezidentinio valdymo ji nebuvo įgyvendinta.

Dėl susiklosčiusių įvairių istorinių, struktūrinių, politinių ir socialinių kultūrinių aplinkybių viena iš silpniausių valstybės valdžių tebėra teismai. Nepaisant to, kad 1995 m. buvo priimtos konstitucijos pataisos, kuriomis buvo siekiama sustiprinti teismų ir susilpninti vykdomosios valdžios galias, sukurti šiaurės amerikiečių teismų sistemos modelį, konstitucinis teisėjų kadencijos ribojimas ir griežtos *stare decisis* sistemos nebuvimas yra pagrindiniai veiksniai, kurie neužtikrina Meksikos teismų politikos nuoseklumo ir teisėjų nepriklausomumo.

Literatūra

- Constitucion de la Nacion Argentina [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-07]. <<http://www.constitution.org/cons/argentin.htm>>.
- Constitucion Política de los Estados Unidos Mexicanos [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-07]. <<http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Mexico/textovigente2008.pdf>>.
- Constitucion Política de los Estados Unidos Mexicanos [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-01]. <http://www.senado.gob.mx/marco_juridico.php?ver=constitucion>.
- 1917 Constitution of Mexico [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-12] <<http://www.ilsu.edu/class/hist263/docs/1917const.html>>.
- Acta Constitutiva de la Federacion [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-05]. <<http://www.juridicas.unam.mx/infjur/leg/conshist/pdf/acta1824.pdf>>.
- The Constitution of the Mexican United States [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-05]. <<http://www.constitution.org/cons/mexico/constit1824.htm>>.
- Constitucion de 1824 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-10]. <<http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/79117288329793495200080/index.htm>>.
- Constitucion de 1857 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-27]. <<http://www.juridicas.unam.mx/infjur/leg/conshist/pdf/1857.pdf>>.
- Constitucion de Cadiz 1812 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-04-17]. <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/024383875_47132507754491/index.htm>.
- Leys Constitucionales [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-25]. <<http://www.ordenjuridico.gob.mx/Constitucion/1836.pdf>>.
- Ley Organica del Congreso General de los Estados Unidos Mexicanos* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <http://www.senado.gob.mx/marco_juridico.php?ver=organica>.
- Reglamento para el Gobierno Interior del Congreso General de los Estados Unidos Mexicanos [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <http://www.senado.gob.mx/marco_juridico.php?ver=reglamento>.
- Camara de diputados [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <<http://www.diputados.gob.mx/>>.
- Instituto Federal Electoral [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-21]. <<http://www.ife.org.mx/portal/site/ifev2>>.
- Presidencia de la Republica [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-23]. <<http://presidencia.gob.mx/>>.
- Senado de la Republica [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <<http://www.senado.gob.mx/>>.
- Suprema Corte de Justicia de la Nacion [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-21] <<http://www.scjn.gob.mx/PortalSCJN/>>.
- Tribunal Electoral del Poder Judicial de la Federacion [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-21]. <<http://www.trife.gob.mx/>>.
- Avalos, F. A.; Donnadieu, E. An Electronic Guide to Mexican Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://www.nyu-lawglobal.org/global/Mexico.htm>>.
- Caprizo, J. Essential Characteristics of the Presidential System and Influences for its Establishment in Latin America [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-12]. <<http://64.233.183.104/search?q-cache:gdDWkgonIkJ:info8.juridicas.unam.mx/cont/...>>.
- Cossio, J. R. Constitutional Order and Hierarchy in Mexico [interaktyvus]. [žiūrėta

- 2008-10-31]. <<http://islandia.law.yale.edu/sela/ecossio.pdf>>.
- Dippel, H. *Modern Constitutionalism. An Introduction to a History in the Need of Writing* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-15]. <<http://www.uni-kassel.de/dippel/justitia/proc>>.
- Hale, C. A. *Emilio Rabasa and the Survival of Porfirian Liberalism. The Man, His Career, and His Ideas, 1856-1930*. Stanford University Press: 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-09]. <<http://www.sup.org/book.cgi?isbn=080475876X>>.
- Gilman, A. Making Amends with the Mexican Constitution: reassessing the 1995 Judicial Reforms and Considering Prospects for Further Reform. *The George Washington International Law Review*, 2003 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-08]. <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5433/is_200301/ai_n21341884/print?tag=artBody;col1>.
- Hale, Ch. A. The Civil Law Tradition and Constitutionalism in Twentieth-Century Mexico: The Legacy of Emilio Rabasa. *Law and History Review*. 2000, 18(2). 42 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://www.historycooperative.org/journals/lhr/18.2/hale.html>>.
- Klesner, J. L. *Electoral Reform in Mexico's Hegemonic Party System: Perpetuation of Privilege or Democratic Advance?* [žiūrėta 2008-10-24]. <http://www2.keinyon.edu/Depts/PSci/Fac/klesner/Electoral_Reform_in_Mexico.htm>.
- Lehoucq, F. E. *Constitutional Design and Democratic Performance in Latin America* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-09-20]. <<http://lanic.utexas.edu/project/etext/llilas/vrp/ehoucq.pdf>>.
- Mexican Electoral System and the Federal Elections 2006 [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-22]. <http://www.ife.org.mx/documentos/preguntas/II_MEXICAN_ELECTORAL_SYSTEM.pdf>.
- Mexico* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-31]. <<http://countrystudies.us/mexico/>>.
- Mexico: Democratization through Electoral Reform* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-22]. <http://aceproject.org/ace-en/topics/es/esy/esy_mx>.
- Mexico's Recent Electoral Reform: a Change for the Better?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-08]. <http://www.csis.org/component/option,com_csis_events/task/view/id,1508/>.
- Pastor, R. A. *What the U.S. Could Learn from Mexico* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <<http://articles.latimes.com/2006/jul/08/opinion/oe-pastor8>>.
- Reyes, C. Q. *Impact of the Mexican electoral system evolution on representation, strategic voting, and democratization* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <<http://digitalcommons.uconn.edu/dissertations/AAI3187749/>>.
- Rodríguez, J. Reform Proposals for New, Needed Mexican Election Laws [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-08]. <<http://mexidata.info/id1622.html>>.
- Schor, M. Constitutionalism through the Looking Glass of Latin America [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-20]. <<http://lsr.nellco.org/suffolk/fp/papaers/19>>.
- Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius, 2005.
- Twomey, A. The Involvement of Sub-National Entities in Direct and Indirect Constitutional Amendment within Federations [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-12]. <<http://camlaw.rutgers.edu/statecon/workshop11greece07/workshop11/Twomey.pdf>>.
- Vaitiekienė, E. Argentinos konstitucijos ypatumai. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111):74–85.
- Valades, D. Cabinet Government and Latin American Neopresidentialism [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-16]. <<http://info8.juridicas.unm.mx/cont/4/arc/arc10.htm>>.
- Zamora, S. T.; Cossio, J. R. Mexican Constitutionalism after Presidencialismo. *International Journal of Constitutional Law*. 2006, 4(2):411-437.

Weldon, J. A. The Consequences of Mexico's Mixed – Member Electoral System, 1988-1997. *Mixed Member Electoral Systems*.

Oxford Scholarship Online Monographs: 2003, p. 447–477(31) [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-10-24]. <<http://www.ingentaconnect.com/content/oso/535999/2003/00000001/00000001/art00024>>.

THE FEATURES OF THE MEXICAN CONSTITUTION

Elena Vaitiekienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *In Latin America there are two models of constitutions - the liberal and the most stable Constitution of the Argentine Nation, drafted in 1853, (which was discussed in our previous article) and one of the most radical, comprehensive and unstable – the Constitution of the United Mexican States of 1917. Although both of them were constructed under the model of the US constitution with the influence of Spanish and French constitutionalism and local national traditions, the Argentine constitutionalism has developed on the grounds of the American legal system, as the Mexican one still could not break with the civil law tradition.*

Since declaring independence in 1810, Mexico has adopted a number of constitutions and other basic legal documents with constitutional effects. But the only those enacted in 1824, 1857, and 1917 are generally considered fully fledged, operational constitutions. The constitutional texts of them have a number of common elements, such as fundamental rights, separation of powers, a federal system of government, the notion of habeas corpus, etc. In reality all of them were never fully observed by politico-military leadership in the nineteenth century and single – party democracy and authoritarian presidencialismo that dominated Mexico's political culture throughout much of the twentieth century. The series of internal wars, the reiterated disavowals of power, the recurrent uprisings and the impossibility of conducting national life in accordance with what is proposed in the Constitution are sufficient reasons to state, on the one hand, that there was never any constitutional continuity, and, on the other, that the lack of continuity hindered the construction of the constitutional theory.

The demise of a single party democracy not only created a new political order; it also generated fundamental changes in Mexican constitutionalism, with formal constitutional and legal reforms playing an important but secondary role in revising

Mexico's constitutional structure. The authoritarian government now has been replaced by disempowered presidency and divided Congress, with revamped judicial power. However, the latter remains the weakest of its federal government's three branches for a variety of historical, structural, political, socio-cultural reasons and constitutional limitations.

The purpose of this article is to analyze some historical and theoretical aspects of the Mexican constitutionalism, the doctrinal basis of the modern Mexican constitution, form of government provided by the Constitution, federal government structure, the formation and the competence of the federal legislative, executive and judicial institutions.

Keywords: *constitutional law, constitution, Mexican constitution, governmental structure.*

Elena Vaitiekienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: lyginamoji konstitucinė teisė, parlamento konstitucinis statusas, vykdomosios valdžios institucijų konstitucinis statusas, valstybės forma, asociacijų laisvės teisinis reglamentavimas, politinių partijų teisinis statusas.

Elena Vaitiekienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, associated professor. Research interests: comparative constitutional law, constitutional status of the legislative power, constitutional status of the executive power, form of government, freedom of association, legal status of the political parties.